

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Stanko Fatur

Mentor: red. prof. dr. Igor Lukšič
Somentor: red. prof. dr. Lojze Sočan

BOLONJSKI PROCES
USTVARJANJE EVROPSKEGA VISOKOŠOLSKEGA PROSTORA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

Bolonjski proces

Ustvarjanje evropskega visokošolskega prostora

Pri pričujočem diplomskem delu lahko govorimo o dvodelni strukturi analize.

Prvi del naloge je splošnejši in analizira predzgodovino ter korenine Bolonjskega procesa. Skozi delo je predstavljeno uvajanje procesa v širše mednarodnem, evropskem prostoru. Uvodoma sem skušal natančno analizirati kasneje predstavljeni potek implementacije določil Bolonjske deklaracije (in predhodnih kot tudi poznejših dokumentov), skozi nekatere politične značilnosti evropskega visokošolskega prostora. Za boljšo ponazoritev strukture Bolonjskega procesa, sem nato natančno definirala elemente bolonjske reforme in nenazadnje nekatere pasti, ki nas v bodoče čakajo pri njeni implementaciji. Tako opisujem problem šolnin in izrednega študija ter dejavnike, ki imajo lahko globoke posledice v razvoju (slovenskega) izobraževanja in družbe.

Drugi del naloge pa se osredotoča na Slovenijo in tukajšnjo implementacijo reforme. V diplomski nalogi sem uporabljal vire priznanih mednarodnih izobraževalnih inštitucij, dela uveljavljenih tujih in domačih strokovnjakov na področju visokega šolstva in pa lastne izkušnje, ki sem jih sprejemal na Resorju za študijsko problematiko Študentske organizacije Univerze v Ljubljani.

Ključne besede: visoko šolstvo, Bolonjska deklaracija, reforme, Evropa.

The Bologna Process

Creating of European Higher Education Area

In this diploma thesis we could speak about two partial structural analyses.

The first part of diploma thesis is more of a general content and it analyses events before implementation of Bologna process and its roots. The implementation of Bologna Process in the broader international European area is presented through this work. A very detailed analysis of an ongoing process of Bologna implementation is presented in the introduction, which also included all documents that are referring to original Bologna declaration. The whole process is critically viewed through the aspect of diverse political determinates of the European Higher Education Area. For better understanding of the Bologna process in general, I defined the basic components of Bologna reform even more I tried to identify some of the obstacles which could present problems in the future. One of these possible setbacks could be implementation of tuition fees, unsolved situation with part-time students and some factors that could have long term consequences in the evolution of Slovenian education system and the society in general.

The second part is more focused on situation in Slovenia and the implementation process within. In my diploma thesis I based my research on expertises and research work of established experts and international institutions on the field of higher education. In my work I also can rely on my experience, which I gained from working at department of higher education at Student Organization of University of Ljubljana.

Key words: Higher education system, Bologna Declaration, Reforms, Europe.

KAZALO

UVOD	5
1. STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA.....	7
1.1 OPREDELITEV PREDMETA DIPLOMSKEGA DELA.....	7
1.2 OPREDELITEV CILJEV DIPLOMSKEGA DELA.....	7
1.3 OPREDELITEV HIPOTEZ.....	7
1.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA.....	8
2. PREDZGODOVINA BOLONJSKEGA PROCESA.....	9
3. ZGODOVINSKI PREGLED USTVARJANJA EVROPSKEGA VISOKOŠOLSKEGA SISTEMA.....	12
3.1 MAGNA CHARTA UNIVERSITATUM.....	12
3.2 LIZBONSKA KONVENCIJA.....	13
3.3 SORBONSKA DEKLARACIJA.....	15
3.4 BOLONJSKA DEKLARACIJA.....	16
3.4.1 TEMELJNE TOČKE BOLONJSKE DEKLARACIJE.....	16
3.5 POT OD BOLONJSKE DEKLARACIJE DO BERLINA.....	17
3.6 BERLINSKI KOMUNIKE.....	18
3.7 BERGEN 2005.....	21
3.8 ŠTUDENTSKA DEKLARACIJA IZ GOETEBORGA.....	22
4. SPREJEMANJE BOLONJSKEGA PROCESA V SLOVENIJI.....	23
5. BISTVENI ELEMENTI VISOKOŠOLSKEGA SISTEMA.....	28
5.1 AKREDITACIJA.....	28
5.1.1 BISTVENI ELEMENTI AKREDITACIJE.....	30
5.1.2 AKREDITACIJSKI PROCES.....	32
5.1.3 POROČILA.....	33
5.1.4 VPLIVI AKREDITACIJE.....	34
5.2 KAKOVOST VISOKOŠOLSKEGA SISTEMA.....	35
5.2.1 SKRB ZA KAKOVOST.....	35
5.2.2 JAVNA SREDSTVA ZA DVIG KAKOVOSTI.....	36
5.3 STRUKTURA KVALIFIKACIJ OBEH STOPENJ.....	36
5.3.1 MOBILNOST.....	39
5.3.2 PRILOGA K DIPLOMI.....	40
5.3.3 IZBIRNOST.....	41

6. REFORMIRANJE VISOKEGA ŠOLSTVA V SLOVENIJI IN POSLEDICE	
»TRŽNOSTI« ŠTUDIJA	41
6.1 TRŽNI PRISTOP V VISOKEM ŠOLSTVU	42
6.2 FINANCIRANJE VISOKOŠOLSKEGA SISTEMA.....	43
6.3 PROBLEMATIKA ŠOLNIN.....	45
6.3.1 PROBLEMATIKA DRUŽBENE NEENAKOSTI PRI ŠTUDIJU	48
6.4 PROBLEMATIKA IZREDNEGA ŠTUDIJA	50
6.4.1 STRUKTURA IZREDNIH ŠTUDENTOV	51
6.4.2 ŠOLNINE ZA IZREDNE ŠTUDENTE	53
6.5 DOLŽINA ŠTUDIJA.....	54
6.6 PROBLEMATIKA VPISOV	55
6.6.1 SIMULACIJA VPISOV V PRIHODNOSTI	57
7. SKLEP.....	60
8. LITERATURA IN VIRI	61

UVOD

Visokošolsko izobraževanje je trenutno eno glavnih področij, ko govorimo o mednarodnem sodelovanju, še posebej, ko govorimo o evropskem političnem prostoru. Lahko pa bi ga umestili tudi na globalno raven.

Gre za kompleksen proces, oz. dejavnost, ki izpostavlja vrsto ciljev, interesov in pričakovanj, na različnih ravneh. *Osební interes* se nanaša na pričakovanja o bodoči zaposlitvi in dohodku. Na študentovo zanimanje za smer študija, vplivata tudi kakovost življenja in posameznikov osebni razvoj. Po drugi strani je *javni interes* za kakovost visokega šolstva povezan s političnimi (npr. krepitev demokracije), socialnimi (npr. ustvarjanje blaginje, zagotavljanje enakih možnosti), kulturnimi in čedalje bolj tudi z ekonomskimi cilji.

Slovenski visokošolski prostor se danes srečuje z razmeroma velikimi premiki v razumevanju vloge visokošolskega izobraževanja, v družbi in mednarodnem okolju.

Visoko šolstvo je največji razvoj doživelo v prejšnjem stoletju, čeprav korenine segajo že daleč nazaj, v srednji vek. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja so gospodarske spremembe zahtevale vedno bolj izobražen kader. Zanimiv je podatek, da se je delež aktivnega prebivalstva iz enega odstotka v najbolj razvitih državah, povečal na petindvajset odstotkov. Skladno s tem se je začel spreminjati tudi visokošolski sistem, ki je ponujal izobraževanje na povsem novih področjih. O tem so začele teči razprave že sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja in dobile dokončni zagon sredi devetdesetih.

Kot bomo kasneje videli, je bilo glavno vodilo novega visokošolskega procesa *Magna Charta Univesitatum*, katere ideja je bila dokončno potrjena z *Bolonjsko deklaracijo*. Tudi študentje se pri tem aktivno vključijo in z *Goettebersko izjavo* potrdijo bolonjsko deklaracijo, kot pravo pot k uveljavitvi bolonjskega procesa.

Pri tem je potrebno izpostaviti tudi način financiranja visokošolskega študijskega procesa. Tako v ZDA še danes vsak tretji študent izbere neko smer študija zgolj po kriteriju višine

šolnine. Študentje iz delavskih družin najamejo visoka posojila za plačilo šolnin, ki jih odplačajo med 35. in 42. letom.¹

V Avstriji, denimo, so liberalizirali visoko šolstvo na področju študijskih programov, vsebin in akademske avtonomije. Znan je tudi primer Velike Britanije, kjer se danes srečujejo s problemom t. i. odmiranja študijskih programov, to je tistih, ki za tržišče niso zanimivi. Tako kot v ZDA, se tudi mladi v Evropi zaradi šolnin raje vpisujejo na privlačnejše študijske smeri, kjer seveda študentje ob koncu študija pričakujejo večji zaslužek. Tako je v Veliki Britaniji mogoče zaznati razvoj ekonomskih, poslovnih in računalniških ved in pospešeno odmiranje humanističnih ter naravoslovnih ved.

Tudi v Sloveniji so se po osamosvojitvi pričele dogajati spremembe. Slovensko šolstvo se je od nastanka in še do nedavnega neprestano borilo za svoj razvoj. Prvo univerzo smo dobili že leta 1919, z *Universitas magistrorum et scholarium*, ki je bila drugod ustanovljena že v 14. stoletju.

Ne pozabimo, da se o slovenskem šolstvu govori že leta 1848, in sicer v programu *Zedinjena Slovenija*, v katerem je postavljena zahteva o uresničevanju narodnih pravic, med katerimi je bila tudi slovenska univerza. Tako se je leta 1848 rodila ideja o slovenski univerzi s štirimi fakultetami.¹

Slovenijo kot novo državo v Evropski skupnosti zajameta tudi liberalizacija in težnje h globalizaciji. Veliki premiki se začenjajo takoj po sprejemu Slovenije v evro-atlantske integracije. Pri sooblikovanju procesa visokega šolstva, posameznih programov, intenzivno sodelujejo tudi študentje. Študentska organizacija Slovenije (ŠOS) razume visoko šolstvo (tudi v procesu spreminjanja) kot javno dobrino in nasprotuje primerjavam šolstva s tržnim blagom, oz. študentov kot kupcev. Podpira tudi kakovost in dostopnost visokega šolstva. Bolonjski proces še ni končan. Na vrsti je implementacija, do katere pa imajo ponekod še vedno precej odklonilen odnos.

V tej diplomski nalogi bom skušal opisati razloge za uvajanje bolonjskega procesa, pregledati ob tem nastale dokumente in izpostaviti najpomembnejše elemente bolonjskega procesa, sprejete v sklopu reformiranja visokošolskega sistema v Sloveniji.

¹ Povzeto iz *Internega gradiva Resorja za študijsko problematiko ŠOU v Ljubljani*.

1. STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

1.1 OPREDELITEV PREDMETA DIPLOMSKEGA DELA

Ustvarjanje sistema visokega šolstva je zelo kompleksen proces. Najprej je potrebno opredeliti, kako je ustvarjanje evropskega visokošolskega prostora potekalo. Kot izhodišče raziskovanja bom podrobno predstavil predzgodovino *Bolonjske deklaracije* ter razloge za pričetek ustvarjanja novega visokošolskega prostora. Velik del moje diplomske naloge bo namenjen ključnim dokumentom v času bolonjskega procesa. Prav tako bom skušal opisati potek implementacije reforme v Sloveniji.

V drugem delu diplomske naloge bom podrobno razčlenil pomembne segmente, predstavljene z bolonjskim dokumentom. Nenazadnje bom predstavil tudi posledice sprememb visokega šolstva v Sloveniji in spremembe na področju tržnosti študija.

1.2 OPREDELITEV CILJEV DIPLOMSKEGA DELA

Cilji diplomske naloge bodo predvsem predstaviti trenutne in morebitne prihodnje posledice implementacije novega visokošolskega sistema, prikazati, kako proces sprejemanja takšnega sistema vpliva na kakovost študija in kako na socialni položaj študenta. Novi visokošolski sistem, v primeru, da se bo vlada odločila za šolnine, po mojem mnenju sploh ne more preživeti. Študent se bo kljub visoki izobrazbi težko zaposlil in priče bomo novemu begu možganov.

1.3 OPREDELITEV HIPOTEZ

S tem diplomskim delom bom skušal potrditi naslednje hipoteze:

H1: Demografske, mobilnostne in gospodarske razmere v 20. stoletju so pripeljale do uvedbe bolonjskega procesa.

H2: Demografske, mobilnostne in gospodarske razmere v 20. stoletju so pripeljale do družbenih sprememb v Sloveniji.

H3: Tržni pristop k visokemu šolstvu bo v Sloveniji poslabšal (zlasti socialni) položaj študenta.

1.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA

Pri oblikovanju diplomskega dela bom uporabljal naslednje metode:

- predhodne študije primerov;
- zgodovinsko deskriptivno analizo, s katero bom raziskoval tendence v zgodovinskem razvoju ustvarjanja visokošolskega procesa;
- opisno deskriptivno metodo;
- primerjalno raziskovanje, s pomočjo katerega bom iskal podobnosti in pa posamezne razlike med posameznimi enotami analize;
- analizo in interpretacijo primarnih in sekundarnih virov;
- praktične izkušnje, ki sem jih pridobil kot član predsedstva Študentske organizacije Slovenije.

2. PREDZGODOVINA BOLONJSKEGA PROCESA²

Predzgodovina bolonjskega procesa se začne v poznih osemdesetih in na začetku devetdesetih let 20. stoletja. Sam koncept se pojavi v refleksijah procesov internacionalizacije visokega šolstva ter spremenjene vloge univerze v postmoderni, informacijski družbi oziroma družbi znanja. Nastajanje bolonjskega procesa so pospeševali objektivni procesi v visokem šolstvu in znanosti ter širše – v politiki, gospodarstvu in sodobnih družbah nasploh. Največja prelomnica v novodobnem razvoju visokega šolstva je obdobje ob koncu šestdesetih let prejšnjega stoletja. Prišlo je do ekspanzije visokošolskih sistemov, ki se od takrat naprej neprenehoma stopnjuje. Pri tem lahko pogledamo nekatere splošne podatke: v Nemčiji je bilo v študijskem letu 1975/76 okrog 1 334 000 študentov, v študijskem letu 2000/01 pa 2 084 000 kar pomeni indeks rasti 1,56), na Finskem 90 000, 280 000, v Grčiji 117 000 oziroma 478 000; ko pa govorimo o celotni Evropski, uniji znašajo številke 5 647 000 oziroma 12 820 000 študentov. (Zgaga 2004b: 11)

Od konca šestdesetih let govorimo o procesu (angl.) »*massification of higher education*« oziroma *masifikacija visokega šolstva*. V prvi vrsti govorimo torej o nepretrganem razvoju. Skozi čas se je, kot generični pojem, uveljavil pojem »*visoko šolstvo*« oz. »*visokošolsko izobraževanje*«. Ko govorimo o tem pojmu, imamo v mislih bodisi univerzitetno bodisi ne-univerzitetno izobraževanje. Sem pa lahko uvrstimo tudi razpon med ožjim terciarnim in ožjim visokošolskim sektorjem. Kot ključno se je uveljavilo vprašanje, o dostopnosti do visokošolskega oziroma terciarnega sektorja.

Istočasno se je, prav zaradi njegove množičnosti, izgubila elitnost univerzitetnega študija. Zakaj? Obstajata dva glavna razloga. Po eni strani lahko govorimo o demokratizaciji institucionalnih reform (in večji aktivnosti študentske populacije), po drugi strani pa gre za zelo pomemben vstop popularne kulture. Ob tem pa so postajale pomembne interdisciplinarne in transdisciplinarne kulture. Znotraj boja za ekonomsko moč, ki postaja čedalje pomembnejša, izobrazba (kot tudi znanost) pridobiva vedno večjo težo. Ker se, skladno z družbenimi spremembami in akademsko mobilnostjo, vnemajo globoke, včasih tudi ostre razprave o atraktivnosti in konkurenčnosti visokošolskega sistema, je pri tem potrebno dodati

² Glej: Zgaga 2004b.

tudi kakovost ustanov (in priznavanje doseženih kriterijev). Potekale pa so tudi razprave o tem ali gre visokošolski proces obravnavati kot javno ali zasebno dobro.

Glavna ovira univerze je bila percepcija tradicionalne univerza, ki je »proizvajala univerzalno znanje«. S tem namenom je obsežno področje znanja (oz. znanosti), razdelila v neodvisna polja, discipline. Poudarjeno je bilo, da bi morala univerza ponuditi mnogo širšo študijsko izkušnjo študentom in tako razširjen analitični pogled, ne pa zgolj uokvirjanja znotraj ene vede. Strogo disciplinarni študiji naučijo študente »misliti vertikalno«, ko bi se ti morali naučiti »horizontalnega razmišljanja«. Prav zaradi tega dejstva bi morali v študijskih programih nameniti več poudarka interdisciplinarnosti.

Pred bolonjskim procesom so med tradicionalnimi univerzami veljale skoraj nepremostljive ovire za mobilnost študentov, delno tudi profesorjev. Tradicionalna univerza je bila financirana iz javnih sredstev, gospodarstvo pa je bilo posredno deležno doseženih rezultatov. O neposrednih stikih univerze in gospodarstva ne bi mogli govoriti. Študij na univerzi je bil namenjen mladim generacijam. Sodobne univerze pa so se znašle v položaju, ko so morale opredeliti ključne odnose in vprašanja, ki so se pojavila v tedanjih okoliščinah:

- *razmerja do novih potreb v družbenem okolju skokovito večanje vpisa, predvsem kar zadeva terciarno izobraževanje; potrebe po študiju na daljavo in vseživljenjskem učenju;*
- *razmerja do gospodarstva, do širše družbe, povezovanje skupin profesorjev s strani univerz in raziskovalcev iz gospodarstva;*
- *razmerje med univerzami, mobilnost študentov in profesorjev; prednosti in meje povezovanja učenja in raziskovanja, konkurenčnost, tekmovanje in zaostajanje;*
- *razmerje znotraj univerz iskanje novega ravnotežja med disciplinarnostjo in multidisciplinarnostjo, med hiperspecializacijo ter raziskovanjem na mejah disciplin).*

(Zgaga 2004b: 15).

»Refleksije o vlogi znanosti in visokega šolstva v sodobnih družbah, ki so bile od začetka po svoji naravi povezane z univerzitetnimi in »think thank« prostori« (Zgaga 2004b: str.15), so od sredine osemdesetih let dvajsetega stoletja ter v spremenjenih novih družbah proizvedle nekatere nove in specifične koncepte, ki govorijo o svobodnem pretoku ljudi in idej, o družbi znanja, sistematičnem spodbujanju akademske mobilnosti ter vseživljenjskem učenju. Pri tem

so se pojavili tudi nekateri strateško osnovani preišljeni dokumenti, katerih pomen je po desetletju ali dveh mogoče zares oceniti komaj danes. O tem bomo govorili na naslednjih straneh.

3. ZGODOVINSKI PREGLED USTVARJANJA EVROPSKEGA VISOKOŠOLSKEGA SISTEMA

Priprava na temeljito reformo sistema visokega šolstva dosega programe, cilje in določila navedene v *Magni charti universitatum*, *Lizbonski konvenciji*, in *Sorbonski deklaraciji*. Najpomembnejša pa je *Bolonjska deklaracija*, ki predhodne dokumente še dodatno nadgradi.

3.1 MAGNA CHARTA UNIVERSITATUM³

Do procesa sprejemanja *Magne Charte* ni prišlo po naključju. Kot že navedeno, je bila *Magna Charta* rezultat širokega procesa, ki se je zaključil v Bologni. Glavna cilja sta bila: poglobiti najširše in zgodovinske vrednote univerze in pa, v skladu s strateškimi cilji Evropske skupnosti, razširiti odnose med univerzami v zahodni Evropi. V tem procesu je ključni datum zagotovo 18 september leta 1988, v Bologni. (glej Internet 8). Kraj ni bil izbran naključno, saj velja Bologna za eno najstarejših univerz v Evropi. Ministri so imeli v procesu odpravljanja meja imeli v mislih ravno študente in druge izobražence, saj bi njihov pretok skozi meje bistveno olajšal komunikacijo med univerzami, mesti oziroma državami.

Poglejmo temeljna načela tega dokumenta:

- *Univerza skrbi za tradicijo evropskega humanizma in teži z večanjem znanja. Njena skrb presega gospodarske in politične meje.*
- *Univerza mora postati trden most med raziskovanjem in poučevanjem, študij pa mora slediti razvoju družbe in znanstvenih odkritij.*
- *Bistvena sestavina univerze je svobodno raziskovanje in svobodno poučevanje, zato se mora univerza zavezati, da bo stremela k tem vrednotam.*
- *V tem kontekstu je univerza avtonomna, zato je potrebno pri načelu poučevanja in raziskovanja dodati tudi element kritičnosti. Univerza naj bo neodvisna od gospodarskih in političnih pritiskov in izsiljevanj.*

(Internet 8)

Za doseg te ciljev, so seveda potrebna tudi ustrezna sredstva. Vsaka univerza bi morala študentom zagotoviti, da bodo vsem članom univerzitetne skupnosti na voljo primerni

³ Glej: Internet 8 (Literatura in viri).

instrumenti za zagotavljanje svobodnega poučevanja raziskovalnega dela. Pri tem ne smemo zanemariti učnega osebja in urejanja njihovega statusa in (kot smo že prej omenili) upoštevati neločljivost med poučevanjem in raziskovanjem. Univerza mora zagotoviti tudi varstvo svoboščin ter razmere, v katerih bodo dosegli svoje kulturne kot tudi študijske cilje. Kot bistveno sredstvo pa so ministri videli izmenjavo in lažji pretok informacij, raznih dokumentov. Zelo pomembna vrednota v tem procesu je tudi mobilnost študentov, ekvivalenca v statusih, naslovih in izpitih.

3.2 LIZBONSKA KONVENCIJA⁴

Naslednji korak k *Bolonjski deklaraciji* je bila *Lizbonska konvencija*. Podpisana je bila v Lizboni, 11. aprila 1997. Konvencijo lahko imenujemo tudi »*Konvencija o priznavanju visokošolskih kvalifikacij evropskih regij*«. Podpisniki konvencije so navedli kar nekaj pomembnejših pomislekov:

- *zavedajo se zelo velikih sprememb v visokem šolstvu na področju »EURO regije«, nastalih zaradi sprejetih konvencij, ki so povzročile velike razlike v nacionalnih državah in njihovih sistemih, predvsem na področju visokega šolstva;*
- *v skladu s tem se sklicujejo na konvencijo Sveta Evrope, ki govori o akademskem priznavanju v Evropi. (Internet 6)*

Podpisniki se zavedajo, da je pravica do izobraževanja ena temeljnih človekovih pravic kot tudi, da visokošolsko izobraževanje zelo pomaga h končnemu pridobivanju znanja. To dejstvo lahko pripelje do razvoja znanja. Pomeni pa zelo pomembno pridobitev za posameznika in družbo.

Pri tem upoštevajo:

- a) *dejstvo, da bi moralo imeti visoko šolstvo pomembno vlogo pri uveljavljanju miru, dobrih medsebojnih odnosov, utemeljenih na samospoštovanju in na strpnosti med narodi;*
- b) *dejstvo, da izhajajo velike razlike med izobraževalnimi sistemi znotraj evropske skupnosti, iz velikih razlik med narodi, pri čemer mislimo na politično, gospodarsko in filozofsko diferenciacijo;*

⁴ Glej Internet 6 (Literatura in viri).

- c) *dejstvo, da so pridobljena evropska spričevala in enotne diplomske stopnje predpogoj za akademsko mobilnost med pogodbenicami konvencije. (Internet 6)*

Prav zaradi naštetih značilnosti kot tudi političnih, gospodarskih in kulturnih razlik med narodi, je torej potrebno študentom in drugim izobražencem omogočiti dostop do izobraževanja v drugih državah. V tem kontekstu sta za proces ključna institucionalna avtonomija in pa pravično priznavanje kvalifikacij; to je temelj za uresničitev pravice do izobraževanja in je kot taka tudi odgovornost družbe.

Poglejmo tudi nekatere člene in nekatera temeljna pravila te konvencije:

Člen . III.1

Na zahtevo, vloženo pristojnemu organu, mora biti imetnikom kvalifikacij, ki so izdane v eni izmed pogodbenic, omogočeno, da si pridobijo njihovo oceno. Pri tem ne sme biti nikakršne diskriminacije niti zaradi vlagateljevega spola, rase, barve, invalidnosti, jezika, vere, političnega in tudi drugega prepričanja, pa tudi glede na nacionalno, etnično in drugo poreklo, pripadnosti narodni manjšini, premoženja, kraj rojstva ali česa drugega.

Člen III. 4

Da bi bilo priznavanje kvalifikacije olajšano, si mora vsaka pogodbenica zagotoviti ustrezne in tudi jasne informacije o lastnem izobraževalnem sistemu.

Člen VI. 3

Če država pogodbenica prizna visokošolske kvalifikacije, veljavne v drugi pogodbenici, to pomeni, dostop do nadaljnjega visokošolskega študija skupaj z ustreznimi izpiti in pripravami na morebitni doktorat, in sicer pod enakimi pogoji, kot veljajo za imetnike kvalifikacij tiste pogodbenice, v kateri se prosi za priznanje.

Člen IX

Z namenom olajšati priznavanje kvalifikacij, povezanih s visokim šolstvom, se pogodbenice obvezujejo, da bodo uvedle pregledna merila za popoln opis pridobljenih kvalifikacij. Vse pogodbenice se zavedajo, da so potrebne ustrezne, natančne in ažurne informacije, zato ustanovijo nacionalne informacijske centre.

Člen. XI.9

Depozitarja te konvencije sta generalni sekretar Sveta Evrope in generalni direktor Organizacije združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo.

(Opisni prevod po Internet 6)

3.3 SORBONSKA DEKLARACIJA⁵

25. maja 1998 so se, z namenom praznovanja osemstoletnice univerze v Franciji, zbrali ministri, odgovorni za visokošolsko izobraževanje iz Nemčije, Italije, Velike Britanije in Francije. Na Sorbonski univerzi so podpisali *Skupno deklaracijo harmonizacije arhitekture evropskega visokošolskega sistema, oz. Sorbonsko deklaracijo.*

Ugotovili so, da Evropa ni samo Evropa bank, gospodarstva in ekonomije, pač pa je treba Evropo razširiti tudi na intelektualno, kulturno, socialno in tehnično dimenzijo. Pomembno vlogo pri tem igra univerza. Na tem srečanju so ministri poudarili tudi izreden pomen zgodovine in nastanka prvih univerz, ko so študentje in akademiki svobodno potovali po svetu in tako pridobivali široko izobrazbo oziroma študirali. Ta zgodovinska okoliščina je pomembna, saj tudi danes Evropa stremi k svobodnem toku izobraževanja in raziskovanja. Menili so, da bo pri tem največ prednosti prinesel sistem uporabe kreditov, oziroma ECTS (European Credit Transfer System, op. prevod: evropski izbirno nabirni kreditni sistem) shema (več o tem v nadaljevanju).

Ugotovili so, da tako dodiplomski kakor tudi podiplomski študij omogočata študentu, da preživi vsaj en semester v tujini. Ravno tako pa so ministri prišli do sklepa, da harmonizacijo celotne zgradbe naših stopenj in ciklov lahko dosežemo s skupnimi diplomami.

⁵ Povzeto po *Internem gradivu odbora za visoko šolstvo ŠOS (2004-2006).*

Skratka, pri Sorbonski deklaraciji se je zavest o novem izobraževalnem sistemu samo še podkrepila in potrdila ideje in sklepe, ki so bili že doseženi v Lizboni. To je bila tudi uvertura v najpomembnejšo, Bolonjsko deklaracijo.

3.4 BOLONJSKA DEKLARACIJA

19. junija 1999, je 29 evropskih ministrov za izobraževanje podpisalo *Bolonjsko deklaracijo* o vzpostavitvi evropskega visokošolskega izobraževanja. Rok za doseg tega cilja, so postavili v leto 2010. Zaradi velikih dosežkov v evropskem šolskem prostoru, je bilo seveda potrebno še korenitejše preoblikovanje. Kot smo že prej poudarili, je *Sorbonska deklaracija* temeljila na izobraževanju in sodelovanju v izobraževanju in poudarila oblikovanje evropskega visokošolskega prostora kot glavno pot, ki vodi k mobilnosti in zaposlovanju državljanov, kot tudi k množičnemu razvoju celotne regije. Na sestanku so sklenili, da se bodo ponovno sestali v roku dveh let in ocenili storjeno. (Glej Internet 11)

3.4.1 TEMELJNE TOČKE BOLONJSKE DEKLARACIJE⁶

Ministri so na skupnem sestanku opredelili nekatere smernice, ključne za prihodnje diskusije.

Naj naštejemo nekaj pomembnejših:

- Sprejemanje sistema zlahka prepoznavnih in primerljivih diplomskih stopenj.

Cilj tega je bil pospeševanje zaposlovanja državljanov in pa predvsem sama konkurenčnost evropskega sistema visokega šolstva. Pojavila se je namreč potreba po večji konkurenčnosti z ostalimi celinami, predvsem z ZDA.

- Sprejetje sistema z dvema študijskima stopnjama, dodiplomsko in podiplomsko.

(Predhodno zapisano že v Sorbonski deklaraciji.) Prva stopnja traja 3 leta in je pogoj za vstop na t. i. drugo stopnjo. Diploma, podeljena po prvi stopnji, je seveda relevantna za evropski trg in ustreza kvalifikaciji.

- Vzpostavitev ECTS sistema (ki ga lahko pojmuje kot ustrezno sredstvo za čim večjo mobilnost).

Kreditni bi lahko bili pridobljeni tudi zunaj visokega šolstva

- Pospeševanje mobilnosti in dostop do študija.
- Pospeševanje evropskega sodelovanja pri zagotavljanju kakovosti.
- Pospeševanje potrebnih evropskih razsežnosti v visokem šolstvu, še zlasti v zvezi s kurikularnim razvojem, medinstitucionalnim sodelovanjem, mobilnostnimi načrti ter integriranimi programi študija, usposabljanja in seveda raziskovanja.

(glej Fatur in drugi 2004)

S temi točkami so skušale navzoče države še bolj utrditi visokošolski prostor. Pričakovale so pozitiven odgovor univerz.

3.5 POT OD BOLONJSKE DEKLARACIJE DO BERLINA

Kot smo prej napisali, so se ministri obvezali, da bodo pregledali obstoječe stanje v roku dveh let. Do tega je tudi dejansko tudi prišlo. 19. maja 2001 se je vseh 33 ministrov sestalo v Pragi (*Praški komunike*)⁷, kjer so najprej podali oceno samega bolonjskega procesa in načrtovali prihodnje dejavnosti, ki bi pripomogle k še boljšemu ustvarjanju evropskega visokošolskega prostora. Ministri so ponovno potrdili naklonjenost ciljem *Bolonjske deklaracije*. Pozitivno so tudi ovrednotili aktivno sodelovanje *Organizacije Evropskih Univerz* in pa *Zveze nacionalnih študentskih organizacij v Evropi*. Poudarili so tudi pomembnost dimenzije visokošolskega prostora.

Ministri so se ponovno sestali v Berlinu 18. in 19. septembra 2003 in znova ocenili napredek ter določili smernice za naslednjo fazo razvoja Evropskega visokošolskega prostora.

⁷ Glej Internet 10 (Literatura in viri).

3.6 BERLINSKI KOMUNIKE⁸

Evropski ministri za visoko šolstvo, so se 18. in 19. septembra 2003 sestali na rednem dvoletnem srečanju, da bi pregledali razvoj procesa nastajanja evropskega visokošolskega prostora in zastavili prioritete za prihajajoče obdobje. Študentska organizacija Slovenije je s svojim predstavnikom aktivno sodelovala v delegaciji Ministra RS za šolstvo znanost in šport. Na osnovi sklepnega dokumenta ministrske konference (t. i. *Berlinskega komunikeja*) želimo opozoriti javnost na stanje v domačem visokošolskem prostoru. Obenem si prizadevamo za odločnejši pristop k reformiranju domačega visokega šolstva v skladu s sodobnimi evropskimi trendi.

Poglejmo nekatere ključne elemente berlinskega komunikeja:

a. Zagotavljanje akreditacij

Ena treh prioritete berlinskega sklepnega dokumenta, je bila vzpostavitev sistema zagotavljanja kakovosti in akreditacije, kar je bil tudi neposreden poziv pristojnim institucijam v RS k čim prejšnji akciji na tem področju. Komunike je pozival tudi k javnimi obravnavami omenjenega procesa ter mednarodni primerljivosti evalvacije. (Glej Internet 3)

Študentje smo že takrat pozvali k vzpostavitvi neodvisne agencije za zagotavljanje kakovosti in akreditacije. V njej naj bi bili enakovredno udeleženi vsi ključni zainteresirani akterji v procesu (vključno s študenti, visokošolskimi institucijami, vlado RS in delodajalci), nihče pa naj ne bi prevladal.

Pri vzpostavljanju sistema zagotavljanja kakovosti in akreditacije bi morala študentska organizacija prisostvovati že na začetku. Predlog *Zakona o spremembah Zakona o visokem šolstvu* naj bi bil (po besedah državne sekretarke) pripravljen do konca leta 2005.

b. Visokošolski študij kot javna dobrina

Devetdeseta so bila za visoko šolstvo v Sloveniji in Evropi čas velikih sprememb. Politične, gospodarske in tudi kulturne spremembe ter globalizacija t. i. postindustrijskih družb so

⁸ Glej Internet 3 (Literatura in viri).

postavili pred terciarno izobraževanje mnoge izzive, obenem pa se je vedno več mladih odločalo nadaljevati študij po končani srednji šoli. Ob koncu druge svetovne vojne je bil delež visoko izobraženih v razponu med 25. in 64. letom starosti le en odstotek. (Glej Internet 3)

Danes predstavlja delež prebivalstva z visoko izobrazbo v najrazvitejših državah že več kot 20% prebivalstva in se še povečuje. Strateški cilj države je bil povečati delež zaposlenega prebivalstva z višjo, visoko oziroma podiplomsko izobrazbo na 25% do leta 2005. (Glej *Raziskava Evroštudent 2005*)

c. Struktura diplomskih stopenj

Za študentsko organizacijo je bila poleg neplačljivosti drugega cikla, pomembna tudi prehodnost med cikloma nasploh, saj bi le na ta način dosegli cilje, ki govorijo v prid uvedbi krajših diplomskih stopenj. Ministri so bili v zvezi z omogočanjem prehodnosti precej mlačni (predvidevajo zgolj pravico do prijave na drugi cikel), zato smo morali toliko odločneje zahtevati čim bolj neoviran prehod med cikloma s kar največjo možno izbirnostjo/interdisciplinarnostjo. Ena od možnosti je bila, da bi bilo možno diferencialne obveznosti, bi bilo možno opravljati po sprejetju na drugo stopnjo.

Reforma strukture diplomskih stopenj je korenit poseg. Za tovrstno dejanje je potrebna temeljita revizija in posodobitev programov. Ker gre za premik v konceptu visokošolskega izobraževanja, zgolj »kozmetična« prerazporeditev premetov in ur ne pride v poštev. *Berlinski komunike* poziva tudi k definiciji posameznih diplomskih stopenj in nazivov, glede na rezultate učenja, kompetence, vloženo delo in profil diplomanta (t. i. Qualification framework). S tem bi omogočili transparentnost nacionalnega sistema kvalifikacij in olajšali mednarodno primerljivost in priznavanje. (Glej Internet 2)

d. Priloga k diplomu

Ministri so ponovno ugotovili nujnost čimprejšnje uvedbe poenotenih orodij za pospeševanje mobilnosti. *Priloga k diplomu* je temeljnega pomena za boljšo razpoznavnost kvalifikacij tako pri nadaljevanju študija, kot pri zaposlitvi. Zaračunavanje izdaje takšnega dokumenta nikakor ni bilo v duhu Bolonjskega procesa (takratni univerzi sta namreč predvideli *Prilogo k diplomu* v tujem jeziku s cenikom svojih storitev). *Priloga k diplomu* je sestavni del diplome, ki mora

biti avtomatično izdan v slovenskem in angleškem jeziku brezplačno. Takrat smo študentje opozorili, da bi bilo smiselno uvesti poenoten obrazec na vseh visokošolskih institucijah. (Glej Internet 3)

V Sloveniji so takrat visokošolske institucije (zlasti Univerza v Ljubljani) zaostajale pri uvajanju enotnega mednarodno primerljivega sistema kreditnih točk, ki bi temeljil na obremenitvi študenta in ne zgolj na številu predavanj ur. Pomanjkanje ustreznega prenosnega in nabornega kreditnega sistema (primerljivega z ECTS) je ovirala mobilnost študentov in izbirnost kurikularne vsebine.

Ministri so študentom priznali nepogrešljivo vlogo pri sooblikovanju in izvedbi bolonjske reforme in priznali študente kot polnopravne partnerje pri upravljanju visokega šolstva, na vseh ravneh. Za slovenske študente je bilo pomembno, da nas tako vlada kot visokošolske institucije vključijo v proces priprave predloga sprememb *Zakona o visokem šolstvu*. Pomembno je bilo tudi zagotoviti primeren delež študentov v vseh organih, povezanih z visokim šolstvom, tako na vladni ravni kot na ravni visokošolskih institucij. Aktivna udeležba študentov je bila torej ključna pri oblikovanju novega sistema za zagotavljanje kakovosti in akreditacijo.

Kot je bilo pričakovati, je bila največja novost komunikeja, vključitev akademske raziskovalne sfere in doktorskega študija na »dnevni red« Bolonjskega procesa. V Sloveniji je bila takrat akademska raziskovalna sfera razmeroma v središču pozornosti oblikovalcev razvojne strategije. Vlada RS je napovedala večje premike na področju povezovanja akademske raziskovalne sfere in gospodarstva. V okviru te zgodbe je bilo o vlogi visokega šolstva malo slišati. Študentje smo zagovarjali primeren kompromis med zaščito akademske svobode, avtonomije raziskovanja in poučevanja na eni strani ter razvojnimi in kadrovskimi potrebami gospodarstva, potrebo po zaposljivosti diplomantov na drugi strani. Nujno je bilo pozorno bedeti nad prelivanjem sredstev iz raziskav ter dostopnostjo do rezultatov teh. Opozorili smo, da mora študij ostati javna dobrina.

3.7 BERGEN 2005⁹

Ministri za visoko šolstvo v sodelujočih državah bolonjskega procesa so se v Bergenu sestali, da bi opravili srednjeročni pregled ter opredelili cilje in prioritete za obdobje do leta 2010. Na tej konferenci so pozdravili Armenijo, Azerbajdžan, Gruzijo, Moldavijo in Ukrajino, kot nove sodelujoče države bolonjskega procesa. Odkrili so skupno razumevanje načel, ciljev in obveznosti v procesu, kot so bili izraženi v *Bolonjski deklaraciji* in njej sledečih komunikativnih ministrskih konferenc v Pragi in Berlinu. Potrdili so svojo obveznost, da bodo svojo šolsko politiko koordinirali v bolonjskem procesu, z namenom do leta 2010 vzpostaviti evropski visokošolski prostor (EHEA European High Educational Area, op. prev. Evropski visokošolski prostor), zavezali pa so se tudi, da bodo novim sodelujočim državam pomagali izvrševati cilje procesa. Podprli so v predhodnih srečanjih sprejete ugotovitve, in dodali nekatere nove.

Te so:

a) Partnerstvo

Ministri so podčrtali osrednjo vlogo visokošolskih zavodov, njihovega osebja in študentov, kot partnerjev v bolonjskem procesu. Zavedali so se njihove pomembnejše vloge v izvrševanju procesa. Pomembno pa je tudi dejstvo, da je takrat večina ministrov pozivala k nadaljevanju in krepitvi prizadevanj za vzpostavitev EHEA. Ministri so se zavzeli za dosledno zavezanost visokošolskih zavodov vse Evrope procesu in potrdili, da je potreben čas za optimizacijo vpliva strukturnih sprememb na kurikule ter tako skušali zagotoviti uvajanje inovativnih procesov poučevanja in učenja, ki jih Evropa potrebuje. (Internet 11)

Potrdili so podporo organizacij, ki zastopajo poslovni svet in socialne partnerje ter izrazili pričakovanje za še dodatno stopnjevano sodelovanje pri doseganju ciljev bolonjskega procesa. Podprli so prizadevanja za prispevke mednarodnih institucij in organizacij, ki so partnerji v procesu. (Internet 11)

⁹ Glej Internet 1 (Literatura in viri).

b) Visoko šolstvo in raziskovanje

Ministri so se strinjali, da je to tema, ki jo velja podrobno obrazložiti. Temeljila je na treh bistvenih točkah:

- pomen visokega šolstva v večji krepitvi raziskovanja;
- podpora uvedbe strukturnih sprememb in izboljševanja kakovosti poučevanja;
- povečanje sinergije med visokošolskim sektorjem in drugimi raziskovalnimi sektorji.

Ministri so se obvezali, da bodo do priprav leta 2010, bili še posebej pozorni na sledeče elemente:

- izvajanje standardov in smernic za zagotavljanje kakovosti, kot je predlagano poročilu ENQA (European Association for Quality Assurance in Higher Education op. prev. evropsko združenje za zagotavljanje kakovosti na področju visokega šolstva);
- izvajanje nacionalnih ogrodiv kvalifikacij;
- podeljevanje in priznavanje skupnih bolonjskih stopenj;
- ustvarjanje priložnosti za fleksibilne poti poučevanja;

Strinjali so se, da začnejo skupne priprave na srečanje leta 2010. (Glej internet 11)

3.8 ŠTUDENTSKA DEKLARACIJA IZ GOETEBORGA¹⁰

Tudi študentje aktivno sodelovali pri sprejemanju bolonjskega procesa. Predstavniki študentov so se sestali v Goeteborgu, na Švedskem in sprejeli deklaracijo o prihodnosti bolonjskega procesa. Ugotovili so, da je *Bolonjska deklaracija* kot osnovni vidik izpostavila evropsko dimenzijo visokega šolstva, toda po drugi strani se ni lotila socialnih posledic, ki jih proces prinaša študentom. Zapisali so, da študentje niso porabniki visokošolskih uslug, ki jih je mogoče prodajati, zato so vladam svetovali, da vsem državljanom, ne glede na njihov socialni status, zagotovijo enak dostop do visokošolskega izobraževanja. (Internet 12)

Največji pomen za razvoj visokega šolstva ima poanta kakovosti. Temelj delovne obremenitve mora biti kreditni sistem.

¹⁰ Glej Internet 12 (Literatura in viri).

Poleg tega so študentje kot temelj bolonjskega procesa podčrtali dvostopenjski sistem in akreditacijo kot sredstvo za potrjevanje programov. Ta sistem zagotavlja kakovost in je tudi ogrodje za izboljševanje te. Kot sredstvo za dvig kakovosti bolonjskega procesa so poudarili tudi mobilnost, ki vodi k povečanju razumevanja in strpnosti med kulturami. Nenazadnje so tudi poudarili, da je potrebno gledati na študente kot kompetentne, dejavne in konstruktivne partnerje in kot eno izmed gonilnih sprememb na področju izobraževanja.

4. SPREJEMANJE BOLONJSKEGA PROCESA V SLOVENIJI¹¹

Poglejmo nekatere mejnike sprejemanja bolonjskega procesa v Sloveniji

December 2003:

Sprejeta je bila *Uredba o javnem financiranju visokošolskih in drugih zavodov, članic univerz* (Uradni list RS: 2003) in sicer od leta 2004 do leta 2008. Povečala je finančno avtonomijo univerz (samostojnost pri delitvi sredstev, vodenje kadrovske politike, oblikovanje normativov, pri zagotavljanju kakovosti), s ciljem spodbuditi prestrukturiranje in racionalizacijo poslovanja in študijskih programov ter preusmeritev v spremljanje rezultatov (učni dosežki, kompetence diplomanta) in kakovosti.

Maj 2004:

Sprejet je bil *Zakon o dopolnitvah in o spremembah Zakona o visokem šolstvu* (Uradni list RS: 2004). S sprejetjem *Novele Zakona o visokem šolstvu* (2005) je bila postavljena podlaga za uresničevanje treh prednostnih nalog bolonjskega procesa do leta 2005:

- sprejetje sistema visokošolskega izobraževanja z dvema oz. tremi glavnimi stopnjami;
- uveljavitev sistema lahko prepoznavnih in primerljivih stopenj;
- uveljavitev nacionalnega sistema za zagotavljanje kakovosti.

Sprejeta je bila študijska struktura s dvema oziroma tremi glavnimi stopnjami:

- I. Na prvi, dodiplomski stopnji, se je ohranjal binarni sistem – univerzitetne in visokošolske strokovne študijske programe.
- II. Druga stopnja je imela en tip študijskih programov – magistrske študijske programe.

III. Tretja stopnja je postala doktorat znanosti.

Sistem je bil postavljen tako, da:

- je bilo trajanje prve in druge stopnje določeno okvirno – skupaj ne več kot pet let;
- so diplome po prvi stopnji omogočale dostop do programov druge stopnje;
- so diplome po drugi stopnji so omogočale dostop v doktorski študij.

V dokumentu *Uresničevanje načel Bolonjske deklaracije* (2004) je bilo predvideno, da se bodo novi dodiplomski in podiplomski študijski programi uvajali postopoma, najpozneje do študijskega leta 2009/10. To pomeni, da bodo visokošolski zavodi lahko še zadnjič razpisali študijske programe, ki so bili sprejeti pred reformo v študijskem letu 2008/09, končati pa jih bo mogoče do izteka študijskega leta 2015/16.

Uveljavitev sistema lahko prepoznavnih in primerljivih stopenj

- pospešeno izvajati Lizbonsko konvencijo o priznavanju in
- izdajati Priloge k diplomam, avtomatično in brezplačno v slovenskem in enem od uradnih jezikov EU.

Novela zakona o visokem šolstvu (2005) je uvedla tudi *Nacionalno ogrodje visokošolskih kvalifikacij*, v katerem se podrobneje določijo cilji in izhodišča za oblikovanje študijskih programov ter glavne značilnosti posameznih tipov študijskih programov. Prvič je bilo mogoče oblikovati in izvajati tudi t. i. skupne študijske programe (joint degrees).

Uveljavitev nacionalnega sistema za zagotavljanje kakovosti

Nosilca sistema sta bili

- Svet Republike Slovenije za visoko šolstvo, ki skrbi za akreditacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov ter
- Javna agencija za visoko šolstvo, ki naj bi po prvotnih načrtih postala nacionalna strokovna služba za pomoč pri razvojnih nalogah visokega šolstva ter vodenju

¹¹ *Interno gradivo Odbora za visoko šolstvo ŠOS 2004-2006.*

akreditacijskih postopkov, zlasti pa “zunanje” evalvacije visokega šolstva po merilih, ki jih sprejme Svet za evalvacijo visokega šolstva kot organ agencije. (Po *Zakonu o visokem šolstvu* (Uradni list RS: 1993) je bil rok za ustanovitev agencije 31. 12. 2005.)

Junij 2004:

Sprejet je bil *Zakon o priznanju in vrednotenju izobraževanja* (Uradni list RS: 2004), ki je začel veljati z 21. januarjem 2005. Uveden je bil paralelni sistem priznavanja, ki razlikuje med priznavanjem za namen nadaljnjega izobraževanja ter za namen zaposlitve.

Julij 2004:

Sprejetje *Zakona o višjem strokovnem izobraževanju* (Uradni list RS: 2004). Novi zakon naj bi prinesel večjo preglednost nad urejenostjo višjega strokovnega izobraževanja, kot dela terciarnega izobraževanja. Urejal naj bi postopke akreditacije, ki jih izvaja *Strokovni svet za poklicno in strokovno izobraževanje* ter uvedel vrednotenje študijskih programov v skladu z ECTS in obvezno izdajanje priloge k diplomi v slovenskem in enem od uradnih jezikov članic EU. Zunanjo evalvacijo študijskih programov naj bi izvajala *Javna agencija za visoko šolstvo* oziroma natančneje njen *Svet za evalvacijo visokega šolstva*.

Sprejeti so bili odloki o spremembah in dopolnitvah *Odloka o preoblikovanju Univerze v Mariboru* (Uradni list RS: 2002) in *Odloka o ustanovitvi Univerze na Primorskem* (Uradni list: 2004). Državni zbor RS je sprejel spremembe sestave upravnega odbora univerze, v katerem so po novem predstavniki ustanovitelja (3), predstavniki univerze (4, od tega tri iz vrst delavcev, ki opravljajo visokošolsko dejavnost (visokošolski učitelji, znanstveni delavci in visokošolski sodelavci) in enega predstavnika drugih delavcev), predstavnik študentov (1) in predstavnik delodajalcev (1).

September 2004:

Sprejeta so bila *Merila za akreditacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov* (Uradni list RS: 2004) *Sveta RS za visoko šolstvo*.

Oktober 2004:

Sprejeta so bila *Merila za spremljanje, ugotavljanje in zagotavljanje kakovosti visokošolskih zavodov, študijskih programov ter znanstvenoraziskovalnega umetniškega in strokovnega izobraževanja* (Uradni list RS: 2004) Nacionalne komisije za kvaliteto visokega šolstva.

November 2004:

Določena so bila *Merila za kreditno vrednotenje in ECTS* (Uradni list RS: 2004), s strani Sveta RS za visoko šolstvo.

December 2004:

Sprejeti so bili prvi študijski programi na Svetu RS za visoko šolstvo .

Februar 2005:

Vlada sprejme sklep o preoblikovanju Sveta RS za visoko šolstvo.

November-december 2005:

Ministrstvo za šolstvo in šport, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve ter Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo izvedejo nacionalno razpravo o Evropskem ogrodju kvalifikacij (EOK).

Februar 2006:

Slovenija posreduje Evropski komisiji svoj prispevek k razpravi o Evropskem ogrodju kvalifikacij - *Poročilo o rezultatih nacionalne razprave o Evropskem ogrodju kvalifikacij (EOK)* (2006).

Junij 2006:

14. 6. 2006 je začel veljati novi *Zakon o strokovnih in znanstvenih naslovih* (Uradni list RS: 2006), ki ureja strokovne in znanstvene naslove, pridobljene na visokošolskih zavodih, po končanih javno veljavnih študijskih programih prve, druge in tretje stopnje ter nazive strokovne izobrazbe, pridobljene v višjih strokovnih šolah, po končanih javno veljavnih višješolskih študijskih programih v skladu z zakonom, ki ureja višje strokovno izobraževanje.

Iz kronologije je razvidno, da se sprejemanje bolonjskega procesa prične šele nekaj mesecev pred vstopom Slovenije v Evropsko unijo.

5. BISTVENI ELEMENTI VISOKOŠOLSKEGA SISTEMA

Če želimo skozi problemski vidik oceniti ustvarjanje visokošolskega sistema kot tudi spremljajoče posledice, moramo seveda predstaviti bistvene elemente, ki so predmet diskusije pri ustvarjanju visokošolskega sistema. Te smo deloma nakazali že ob opisovanju bolonjske deklaracije, sedaj pa jih bomo še podrobneje predstavili. Gre za elemente, ki so (v Sloveniji) še danes predmet diskusij strokovnjakov in vseh deležnikov visokošolskega procesa.

5.1 AKREDITACIJA

Spremljanje in zagotavljanje kakovosti visokošolskega procesa se učinkovito vrši le skozi pravilno strukturo celotnega procesa. Kakovost visokošolskega procesa temelji na štirih glavnih točkah: samoevalvaciji, zunanji evalvaciji, akreditaciji in izboljšanju, z odnosom do obstoječega stanja. V tem smislu je bila že pred leti omišljena *Agencija za zagotavljanje kakovosti* (AZK), ki pa do tega trenutka (junij 2006) še ni bila ustanovljena. Glavno delo agencije bi bilo opravljanje samoevalvacije visokošolskih ustanov in izobraževanje vseh sodelujočih. AZK bi morala pripravljati tudi navodila in nuditi strokovno pomoč za institucionalne evalvacije, ki bi morale biti opravljene že znotraj projekta PHARE, leta 2000.¹²

Celotno delo AZK bi se moralo odražati v akreditaciji študijskega programa, kot tudi odobritvi novega visokošolskega zavoda. Samoevalvacija, institucionalna in zunanja evalvacija so pomembni deli akreditacije. Po tem programu, bi morali biti vsi visokošolski zavodi v republiki Sloveniji dolžni enkrat letno opraviti samoevalvacijo in poročilo, skupaj s predlaganimi izboljšavami poslati na AZK. Po tem načrtu bi bila agencija dolžna opravljati svoje delo spremljanja in zagotavljanja kakovosti neprestano, saj gre za dolgoročni proces. Kakovostno izpeljana samoevalvacija posameznega študijskega programa in visokošolskega zavoda je jamstvo za kasnejše kvalitetne zunanje evalvacije.

Osrednja sestavina kakovosti visokega šolstva temelji na vrednotah in idealih pomembnih za izpolnjevanje osnovnega poslanstva visokega šolstva. Osredotočena je na proces neomejenega ustvarjanja znanja in distribucije tega. Primarne vloge visokega šolstva v družbi so med drugim spodbujanje aktivne udeležbe v družbi in pa razvijanje sposobnosti kritičnega

razmišljanja. Zelo pomemben je tudi tisti del kakovosti, ki se nanaša na prilagodljivost visokega šolstva za prilagajanje spreminjajočim se potrebam družbe in tudi vključevanje v dinamiko napredka družbenih podsistemov. Sem spadajo npr. zaposljivost diplomantov, povezava akademske raziskovalne sfere z gospodarstvom in zadovoljevanje drugih potreb, ki se spreminjajo glede na stanje v družbi. Skrb za omenjeno sestavino kakovosti je v prvi vrsti pogojena z odgovornostjo univerz. Nad izpolnjevanjem tega pogoja kakovosti mora bedeti država.

Glavni pogled akreditacijskega sistema je usmerjen na visokošolske zavode in individualne dodiplomske programe.

Fatur (in drugi: 2004) povzemajo nekatera temeljna načela akreditacijskega postopka:

- Kakovost se lahko ocenjuje na podlagi evalvacije dodiplomskih programov.
- Akreditacija in zunanja evalvacija, ki jo izvaja AZK mora biti osnovana na samoocenah (self – evaluation) visokošolskih izobraževalnih institucij, ki se opravljajo vsako leto.
- Akreditacija mora biti zgrajena tako, da je institucionalna evalvacija (zunanja in notranja) osnovana na evalvaciji teh fakultet, medtem ko je akreditacija fakultet osnovana na posamezni evalvaciji (zunanja in notranja) njihovih dodiplomskih programov.
- Na fakulteti se opravi t. i. interno evalvacijo in eksterno evalvacijo, ki je osnovana po nacionalni metodologiji in omogoča primerljivost med fakultetami.
- Evalvacija (zunanja in notranja) in akreditacija morata biti enoznačni, pri čemer se morajo upoštevati enaka načela in standardi za vsako visokošolsko izobraževalno institucijo in vsak dodiplomski program posebej. Obstaja tudi dovolj prostora za lokalne razlike. Evalvacija in akreditacija morata biti nepristranski in stvarni.

Najpomembnejši temelji akreditacije so:

- pregled izpolnitve Agencije za kakovost;
- določena stopnja dosežene izobrazbe, ki jo nudi visokošolska ustanova;
- neodvisnost strokovnega odbora za akreditacijo;
- izvedba akreditacije;
- javnost akreditacije.

¹² *Interno gradivo Odbora za visoko šolstvo ŠOS 2004-2006.*

Glede programov (odobritev individualnih doktorskih študijskih programov, izražanje značilnosti nacionalnih habilitacijskih zahtevah, ustanovitev novega dodiplomskega študija, poklicno – višje šolski programi) mora upoštevati naslednje:

- Novo ustanavljajoči dodiplomski študijski program, ki kandidira za odobritev pri AZK, mora izpolnjevati vse zahtevane standarde in kriterije.
- AZK naj presodi, če kandidirani študijski program izpolnjuje vse zahtevane standarde in kriterije.
- Prijavljeni program, ki je že ustrezal vsem standardom in kriterijem v preteklosti, se na novo preveri in oceni.
- AZK naj oceni, če na novo ustanavljajoči študijski program zadovoljivo in v celoti izpolnjuje zahtevo po številu pedagoških delavcev, stabilnem in materialnem poslovanju, infrastrukturi
- Za cerkvene visokošolske zavode AZK ne preverja vsebine predmetov, ki zadevajo religijo in znotraj kurikulumu oceni le neposredne predmete.
- V primeru negativnega odgovora AZK, lahko visokošolski zavod kadarkoli pošlje novo prošnjo za akreditacijo.¹³

5.1.1 BISTVENI ELEMENTI AKREDITACIJE

- indikacija, da je institucija zahtevala akreditacijski proces;
- notranja, strokovna samoevalvacija in institucije (self evaluation);
- zunanja evalvacija, ki jo vodi preiskovalna komisija AZK;
- ocenitev AZK, ki je evalvacija izobraževalnih in raziskovalnih dejavnosti posamezne institucije, oz. visokošolskega zavoda – akreditacijsko poročilo. (ŠOU v Ljubljani: 2003)

¹³ Interno gradivo resorja za študijsko problematiko ŠOU v Ljubljani.

5.1.1.1 INSTITUCIONALNA AKREDITACIJA

Pod terminom institucionalna akreditacija je mišljeno sledenje metodi zagotavljanja kakovosti produkta (procesa). Da bi lahko ocenili usposabljanje in študijske aktivnosti visokošolskih izobraževalnih zavodov (VŠZ), moramo preučevati zavode z vidika diplom:

- kakovost diplom je odvisna od kakovosti dela VŠZ;
- kakovost dela je na eni strani odvisna od procesa poučevanja, po drugi strani pa od dejavnikov, ki vplivajo na kakovost poučevanja (pristojnosti, odgovornosti, šolske aktivnosti, vodenje, menedžment, infrastruktura);
- za oceno kakovosti procesa poučevanja, ocenjujemo učni material, učno prakso, podiplomsko poučevanje in upoštevamo oceno študentov;
- za dosledno oceno dejavnikov, ki vplivajo na kakovost poučevanja, preučujemo raziskovalno delo, vodenje institucij in tudi infrastrukturo.

Podatki se zbirajo in ocenijo na treh stopnjah: individualni dodiplomski programi, fakultete in institucije – univerze.

Osnova za institucionalno akreditacijo je začetna, notranja, strokovna evalvacija in pa zunanja evalvacija, ki jo vodi AZK. Večina zahtevanih podatkov je zgolj statističnih in ostajajo v institucijah, za posvetovanje s preiskovalno komisijo. To je ena izmed stopenj, kjer dejstva o akreditaciji in evaluaciji postajajo bolj zapletena. Vprašanje je, kako ugotoviti kronične probleme, ki so bili v preteklosti zapostavljeni in kako ponujati institucijam možnost, da pokažejo in razvijejo moči ter sposobnosti za razreševanje težav. (ŠOU v Ljubljani: 2003)

Obsežni dokumenti lahko postanejo neuporabni in v ogromni količini podatkov ostanejo zgolj težko prepoznavna opažanja. Iz poročil o delu nekaterih agencij za zagotavljanje in spremljanje kakovosti v visokošolskem procesu, je mogoče zaznati, da so člani strokovnih in preiskovalnih komisij velikokrat nemotivirani za pregled celotne dokumentacije. Lahko še dodamo, da opravljanje in zagotavljanje nadzora kakovosti ne bi smelo temeljiti na prostovoljnem delu. Nekateri tuje institucije tudi ugotavljajo, da je ena od prednosti akreditacije tudi dejstvo, da so prvič sploh zbrali tovrstne podatke. Izpostavili pa so zaskrbljenost nad količino podatkov, ki je bila zelo velika in kot taka pogosto nefunkcionalna.

5.1.1.2 PROGRAMSKA AKREDITACIJA

Za programsko akreditacijo se izdelata t. i. minimalne zahteve, razširjene, oz. natančnejše dodelane glede na same discipline (strokovni odbori in preiskovalne komisije) → natančne programske zahteve. Te pa vsebujejo standarde evalvacije, združene v naslednji strukturi:

- definicije;
- zahtevane državne kvalifikacijske zahteve, kadre, infrastrukturo;
- dodatne pogoje, zahtevane za podiplomske programe. (ŠOU v Ljubljani: 2003)

5.1.2 AKREDITACIJSKI PROCES

Proces akreditacije programov bi moral biti opisan v natančnih navodilih, v pravilnikih, ki jih sprejema najvišji organ AZK. Pri tem je potrebno izpostaviti: odobritev individualnih podiplomskih programov, izražanje mnenj o zahtevanih nacionalnih kvalifikacijah, ustanavljanje dodiplomskih programov in akreditacija poklicnih strokovnih višješolskih programov.

Proces akreditacije ima sedem stopenj:

1. Zbor agencije za kakovost določi disciplino in tej primerni strokovni odbor ter tudi programskega urednika.
2. Predsedujoči povabi dva anonimna strokovnjaka, ki podata lastno mnenje.
3. Strokovni odbor med lastnimi člani imenuje preiskovalno komisijo, katere član ne sme biti predsednik strokovnega odbora ali eden izmed dveh anonimnih strokovnjakov. Strokovno podporo preiskovalni komisiji nudi programski urednik, ki je obenem tudi član preiskovalne komisije. Ostali člani strokovnega odbora so v celoti vključeni v preiskovalno komisijo.
4. Strokovnjaki oblikujejo lastna, neodvisna mnenja.
5. Strokovni odbor oceni delo preiskovalne komisije in na podlagi opravljenega dela poda oceno glede primernosti študijskih programov za akreditacijo.
6. Strokovni odbori razpravljajo o obravnavanih tematikah in izrazijo svoje mnenje odboru.

7. Odbor na osrednji ravni ponovno razpravlja o tematikah in daje predloge pred zasedanjem zbora. Zbor nato razpravlja, glasuje in nazadnje oblikuje resolucijo. Pri tem predsednik AZK seznanja ministra in tudi visokošolski zavod o sprejetih resolucijah. (ŠOU v Ljubljani: 2003)

Akreditiranje programov je na eni strani najbolj pričakovano, na drugi strani pa najbolj kritizirano delo neodvisnih agencij v Evropi. Agencija je zavezana osnovam dobrega dela in predpostavkam kot so transparentnost, odgovornost in objektivnost v izvajanju procesov. Obstaja želja, da bi zagotavljali vrednote kot so objektivnost, nepristranskost in poklicno nepopustljivost, pri čemer mora imeti agencija izdelan zelo podroben in natančno opredeljen standard, opremljen z navodili za akreditacijo programov. Natančni standardi morajo v določenih primerih navajati tudi število in velikost predavalnic, kabinetov, število računalnikov in opremljenost knjižnic. Čeprav naj bi ti natančni in numerični kriteriji zagotavljali upoštevanje navedenih vrednot, vseeno niso zadosten pogoj za kvalitetno izobraževanje in lahko vodijo do precej togih rezultatov akreditacijskega procesa. Zato so potrebna natančna merila, standardi, kot so število predavanj, število študentov na profesorja, laboratorijske vaje, delo referata, morda tudi prehodnost iz prvega v drugi letnik študija. Obseg in predmet evalvacije naj bi zajemal tudi naslednje sestavine kakovosti: število tujih študentov na izmenjavi, število tujih študentov na celotnem študiju, mobilnost lastnih študentov in priznavanje opravljenih delov študija v tujini, programsko sodelovanje s tujimi visokošolskimi institucijami in izpolnjevanje nacionalnih ciljev na področju visokega šolstva.

5.1.3 POROČILA

Za vsako akreditacijo visokošolskega zavoda se izdelata dve glavni poročili:

- Poročilo strokovnega odbora

je sestavljeno iz dveh delov: administrativnega povzetka in natančnega poročila, ki je popolni opis oziroma zgoščeno poročilo administrativnega povzetka. Predsednik strokovnega odbora je odgovoren za končno, odobreno poročilo, ki poslano rektorju.

- Akreditacijsko poročilo AZK

vsebuje resolucije o predlogih AZK, skupaj z natančno razlago danih ocen, komentarji AZK, predlaganimi in postavljenimi roki za izpolnjevanje zahtev ter načrt za naslednji krog akreditacije. Poročilo je zastavljeno zelo široko. Akreditacijske odločitve se redno objavljajo.

5.1.4 VPLIVI AKREDITACIJE

AZK mora, v želji po sistematični in celostni oceni, izvesti preglede izvajanja študijskega procesa v vseh visokošolskih zavodih v Sloveniji. Že danes večina visokošolskih zavodov poziva in opozarja na nujnost zunanje evalvacije in akreditacije ter ocenjuje trenutno opravljanje samoevalvacije kot nezadostno. Poudarjajo pomen profesionalnosti, saj gre do sedaj zgolj za volontersko opravilo. Opravljena akreditacija bi s svojo veljavo potrdila sklepe in ugotovitve že opravljenih samoocen fakultet, ali pa jih popolnoma zavrgla. Vpogled v priporočila akreditacije in oceno VŠZ ali celotne univerze pa prinaša tudi posledice.

Tudi visokošolski profesorji, ki sodelujejo v komisijah za samoevalvacijo izražajo dvom do subjektivnosti pridobljenih podatkov. Nizek delež uresničenih predlogov podanih v poročilu o samoevalvaciji na Univerzi v Ljubljani, v letu 2002 (glej ŠOU v Ljubljani: 2003) odpira vprašanje kredibilnosti in preiščljenosti opravljanja samoevalvacij. Akreditacija kot del dvigovanja kakovosti študijskega procesa in kulture kakovosti na visokošolskem zavodu, lahko deluje kot vzvod samoevalvacije, zagotavlja potrditev pedagoškega osebja, kaže kje so potrebne izboljšave. Prav tako povečuje vključevanje študentov v ocenjevanje kakovosti. Danes je v delo samoevalvacije formalno vključeno majhno število študentov in še to le v nekaterih primerih. Podajajo nove ideje o postopkih oziroma »good practice« in pomagajo stimulirati visokošolske zavode razviti oziroma določiti lastno zagotavljanje kakovosti, prav tako pa nadzirajo procese oz. sami predstavljajo vrednost zbiranja kvalitativnih podatkov, koristnih za kvalitetno vodenje. Pri preučevanju podobnih agencij v Evropi in njihovih analizah je opaziti naslednje najpogostejše kritike akreditacijskih procesov:

- Akreditacija je preveč nadležna, ker zahteva preveč podrobnih informacij.
- Akreditacija namenja premalo pozornosti značilnostim določenih disciplin in jim grozi z degradacijo.
- Akreditacija se preveč zanaša na notranje kriterije za akademsko ocenjevanje kvalitet.
- Proces akreditacije je v znatnem številu primerov potekal predolgo.

- Z rezultati akreditacije so bili premalo seznanjeni zaposleni, študentje in širša javnost.

V primeru, da visokošolski zavod pridobi negativno oceno opravljene akreditacije za študijski program, se študijski program nadaljuje, dokler niso opravljene naslednje spremembe: vzpostavitev novega vsebinsko ekvivalentnega študijskega programa in kreditno enako ovrednoten študijski program. Po prvi negativni akreditaciji je potrebno opraviti ponovno akreditacijo novega, spremenjenega študijskega programa. Agencija je v prehodnem obdobju dolžna nuditi stalno strokovno pomoč in mesečno spremljati program ter izdati vmesno poročilo o odpravljanju napak na študijskem programu. Vse dodatne stroške, ki jih ima visokošolski zavod zaradi priprave novega študijskega programa ob negativni akreditacijski oceni, nosi država.

5.2 KAKOVOST VISOKOŠOLSKEGA SISTEMA

Problem kakovosti je že dolgo prisoten in se z njim ukvarjajo organizacije kot so UNESCO in pa OECD. Sam koncept je tudi za EU zelo sporen, torej lahko govorimo tudi politični dimenziji kakovosti problema. Lahko jo definiramo kot stopnjo doseganja postavljenega poslanstva institucije (predvsem na raziskovalnem, pa tudi na pedagoškem področju). Kakovost študija je mogoče oceniti z vključitvijo uporabnikov v ocenjevanje kakovosti nekega programa: zadovoljstvo študentov, odnos delodajalcev in trga.

5.2.1 SKRB ZA KAKOVOST

Skrb za kakovost lahko dosežemo na več načinov. Eden izmed njih je, da univerze bistvene instrumente za stalen napredek znanja, uvedejo v povečanju števila skupnih znanstvenih projektov. Ob tem je potrebno poudariti pospeševanje same evropske razsežnosti v visokem šolstvu, še zlasti v zvezi s kurikularnim razvojem, sodelovanjem med institucijami, mobilnimi načrti ter integriranimi programi študija, usposabljanja in raziskovanja. To so ministri ugotovili med sestankom v Bolonji, ob opredelitvi *Bolonjske deklaracije* (Internet 5). Zelo pomembno je tudi dejstvo, da se razvijejo moduli oziroma oblike študija na obeh stopnjah, ki morajo biti po vsebini evropsko primerljivi.

Pomembno vlogo pri zagotavljanju kakovosti igra tudi spodbujanje evropskega sodelovanja. Sistemi zagotavljanja kakovosti so seveda dolgoročno pomembni, če hočemo govoriti o visokih standardih kakovosti in seveda tudi primerljivosti v Evropi. Univerze kot tudi druge visokošolske inštitucije bi morale izmenjevati dobre izkušnje in načrtovati medsebojno sprejemanje evalvacijskih in tudi akreditacijskih mehanizmov. Menim, da bi bile rešitev nacionalne agencije, ki bi nadzorovale kakovost visokega študija.

Vzpostaviti je torej potrebno neodvisne nacionalne agencije za spremljanje in zagotavljanje kakovosti visokošolskega sistema, pri čemer je potrebno upoštevati ključne opredeljene agencije. Nacionalne agencije za kakovost so neodvisne, edine tovrstne agencije v državi. V svoje delo vključujejo strokovnjake, čim več zaposlenih iz visokošolskih zavodov ter študentov; zastopane so vse discipline znanosti. Ob tem se mednarodno povezujejo, svoje delo opravljajo transparentno, imajo natančno določene postopke dela, itd.

5.2.2 JAVNA SREDSTVA ZA DVIG KAKOVOSTI

Menim, da se v naši državi trenutno premalo vlaga neposredno v kakovost samega študija. Nacionalne komisije za kakovost so se izkazale za povsem neučinkovite. Za učinkovito delovanje zunanjega nadzora kakovosti je Študentska organizacija Slovenije predlagala zakonsko opredeljeno *Javno agencijo za visoko šolstvo*, in sicer v njeni zelo dopolnjeni obliki. Tu bi bil po njihovem mnenju potreben tudi dodaten finančni vložek. Ob nadzoru kakovosti, ki bi se izvajala na profesionalen, neodvisen in pa tudi učinkovit način, bi po drugi strani pomagala, visokošolskim institucijam pri svetovanju in posledično zviševanju kakovosti.

5.3 STRUKTURA KVALIFIKACIJ OBEH STOPENJ

Reforma strukture diplomskih stopenj je gotovo korenit poseg, ki izhaja iz premika v konceptu visokošolskega izobraževanja, v evropskem prostoru. Transparentnost in primerljivost sta bila glavna pogoja za priznavanje kvalifikacij na trgu dela in za nadaljnji študij, kar je eden glavnih motivov za uvedbo študijskih struktur, na osnovi dveh glavnih ciklov, poleg pa tudi upoštevamo tretjo, doktorsko stopnjo. Poleg spremembe strukture je bila seveda potrebna tudi temeljita reforma programov. Novi programi so morali izpolnjevati

predvsem kriterije kakovosti, v okviru novega, nacionalnega sistema zagotavljanja kakovosti visokega šolstva. Na vseh programih Univerze v Ljubljani so morali izvesti temeljito reformo diplomskih stopenj. Potrebno jih je bilo revidirati tudi na tistih akademskih disciplinah, ki so uveljavile posebno obravnavo in ohranile enoten, dolg cikel. Študenta je bilo potrebno postaviti v osrednjo vlogo, mu omogočiti več interdisciplinarnosti in izbirnosti, vnesti inovativne pristope poučevanja, zagotoviti več individualnega poučevanja in tako stika med učitelji in študenti. Članice so določile, da učitelj ne sme »predavati predavalnici, ampak študentom«. Pri tem študent ni več samo »zapisnikar«, temveč je aktivni ustvarjalec.

Prva diplomska stopnja je podlaga za vstop na drugo; študentu omogoča pridobitev veščin in znanj, pomembnih za uspešen vstop na trg dela. Diplomant mora biti z osvojenim znanjem sposoben najti svoje mesto na trgu dela in ga obdržati, ali pa se uspešno prilagoditi novim delovnim mestom. V tem pogledu je seveda potrebno študentu zagotoviti pripravo tudi za nadaljnji študij na drugi stopnji. Pri tem je pomembna fleksibilnost kurikulumov, ki omogoča študentu izbiro vsaj dela predmetov.

Druga diplomska stopnja mora nuditi študentu nadaljnjo poglobitev v področje študija in nadgradnjo, oz. dopolnitev znanja z drugim področjem študija. Diplomant druge stopnje mora biti pripravljen bodisi za nadaljevanje študija in samostojnega raziskovanja na doktorski ravni bodisi za vstop na trg dela.

Študente doktorske stopnje se smatra kot raziskovalce, z relativno veliko možnostjo zaposlitve na univerzah in raziskovalnih inštitucijah. Vzpostavljene so bile razmere, ki so spodbujale vključevanje doktorskih študentov v delo na raziskovalnih oddelkih podjetij.

Ko govorimo o reformiranju diplomskih stopenj, je seveda potrebno uporabiti inovativnost in se pri tem osredotočiti na učne dosežke. Veliko je odvisno od samega znanja študenta in sposobnosti prilagoditve trgu dela. Splošna struktura predvideva tri (oziroma 180 kreditnih točk) na prvi in dve leti (oziroma 120 kreditnih točk) na drugi stopnji. Samo v izjemnih primerih traja program 4 leta prve diplomske stopnje in 1 leto druge diplomske stopnje. To so ohranile nekatere akademske discipline (kot npr. medicina).

Pri tem je potrebno izpostaviti dva elementa.

Prvi je element izbirnosti in vrednotenja opravljenih obveznosti. Izbirnost je po mnenju mnogih temeljni element za uspešno reformo, ki jo kažejo smernice EVŠ. Tu ima študent poleg obvezne osnove tudi obveznost, da sam dopolni kurikulum z izbirnimi vsebinami (na matičnih univerzah in v tujini), ki mu bodo omogočale pripravo za specifično področje dela, oz. nadaljevanje študija na višji stopnji. Z uvedbo strukture dveh ciklov je bilo potrebno, na vseh programih Univerze v Ljubljani, vpeljati standardiziran sistem kreditnih točk, že tolikokrat omenjen ECTS. Uvedba ECTS je v večji meri že usklajena na nacionalni ravni. Kreditne točke se dodeli na osnovi obremenitve študenta in ne na osnovi ur predavanj, kot se je dogajalo v preteklosti. Tako je olajšana individualna sestava predmetnika in vrednotenje opravljenih obveznosti po začasni prekinitvi študija ali obiskovanju kratkih študijskih stopenj.

Drugi element je dvotirnost. Bolonjski sistem zagovarja vzporedni vertikalni, strokovno in akademsko naravnani študij. Vertikalni strokovni študij je usmerjen v pripravo študenta na trg dela in usposabljanje za reševanje specifičnih strokovnih problemov, medtem ko akademsko naravnani študij pripravlja študenta za nadaljnji študij in samostojno raziskovanje. Zlasti je pomembno, da akademska vertikala ohranja visoko stopnjo svobode raziskovanja in ustvarjanja, pri strokovni vertikali pa gre za to, da je potrebna tesnejša povezava z gospodarstvom, torej potrebami trga dela. Študentom pa to omogoča več praktičnih izkušenj, predvsem delovne prakse oziroma somentorjev iz podjetij.

Vsi uspešno zaključeni programi na prvi bolonjski stopnji odpirajo vrata na večino programov druge bolonjske stopnje, večina zaključenih programov druge bolonjske stopnje pa odpira vrata do doktorske disertacija. Prehod iz druge stopnje na doktorski program, brez formalno pridobljenega naslova druge stopnje, je možen le v primeru predhodnih rezultatov študentovega dela na raziskovalnem področju ali v stroki.

Reformiranje obstoječih struktur z razkosanjem dolgih togih programov ni zadostno, saj ne predstavlja zaključene celote in so s tem kvalifikacije po prvi stopnji pomanjkljive. Na vseh področjih je osnovan razumen mehanizem za prehodnost med prvostopenjskimi in drugostopenjskimi programi, tako znotraj istega izobraževalnega sistema, kakor tudi med drugimi različnimi sistemi. Ti prehodni mehanizmi omogočajo interdisciplinarnost. Pogoji za meddisciplinarni vpis na programe druge stopnje so navedeni že v samem programu, v obsegu maksimalno 30 kreditnih točk. To lahko študent uresniči že v okviru izbirnih vsebin na prvi diplomski stopnji.

Druga stopnja študija je dostopna vsem, ki so uspešno zaključili prvo stopnjo. Ko ima študent na voljo izbirnost na prvi stopnji, ima možnost vsebinske priprave za smiselni prehod na (od prve različno) drugo stopnjo. Študent sam prevzame odgovornost za pripravo na vsebinsko uspešno nadaljevanje na drugi stopnji. V primeru velikih vsebinskih razlik med programoma, je študentu v veliki večini zagotovljeno opravljanje dodatnih obveznosti med trajanjem druge stopnje. Te dodatne obveznosti odobri Svet republike Slovenije za visoko šolstvo.

Študentom visokih strokovnih programov na prvi diplomski stopnji je zagotovljeno nadaljevanje na enotni drugi stopnji.

Pri tem je potrebno povedati, da šolnine ogrožajo dostopnost visokega šolstva in so v nasprotju s konceptom visokega šolstva kot javne dobrine ter pravice vsakega posameznika. Ovire, ki nastajajo med prehodom iz prve v drugo stopnjo, pomenijo socialno diskriminacijo in onemogočajo sestavo kurikuluma po izbiri študenta. Pri reformi so bili upoštevani tudi krajši študijski cikli. Takšne programe ureja poseben zakon o strokovnih in znanstvenih nazivih.

Posameznik se odloča za študij po končani srednji šoli, na podlagi različnih kriterijev, zato je pomembno omogočiti izobraževanje tudi tistim, ki se jim zaradi narave študija dolžina tega podaljša in šele kasneje omogoča pogoje za doseganje prve diplomske stopnje. V kolikor to ni mogoče zaradi narave izbrane visokošolskega študija, je smiselno, opravljeno višješolsko stopnjo, vključiti v sistem vrednotenja predhodnega in neformalnega učenja ter delovnih izkušenj.

5.3.1 MOBILNOST

Mobilnost študentov in pedagoškega osebja je temelj zagotavljanja enotnega evropskega visokošolskega prostora. Ministri so, kakor tudi študentje, so si prizadevali za:

- povečanje notranje mobilnosti, ki bi pripomogla k povezanosti med visokošolskimi zavodi in
- povečanje mednarodne mobilnosti.

Mobilni študenti se bistveno razlikujejo od t. i. tujih študentov; tuji študentje so dejansko vpisani na univerzo oziroma visokošolski zavod v drugi državi in tam praviloma tudi dokončajo študij, mobilni študentje (oziroma osebje), pa na univerzi oziroma visokošolskem zavodu v drugi državi le gostujejo za določen čas, vpisani pa so na domači univerzi (visokošolskem zavodu). Ta svojim študentom prizna študijske obveznosti, opravljene med gostovanjem, kar olajšujejo kreditni sistemi, in podeli diplomo. Mobilnost vključuje vrsto ciljev s področja visokošolskega sodelovanja, v obdobju mednarodnih integracijskih procesov. Znotraj Evropske unije pa je še posebej poudarjena vloga pri oblikovanju evropske dimenzije, kar je tudi eden ciljev *Bolonjske deklaracije*. Ker je pojav relativno nov, se pri njegovem spremljanju srečujemo z začetnimi težavami. Sistematičnega spremljanja in analiziranja mobilnosti na ravni nacionalne statistike še nimamo, zato se naslanjamo izključno na podatke, ki jih bilo mogoče pridobiti na nedavno ustanovljenem javnem zavodu CMEPIUS, na ravni EU pa ERASMUS. Program ERASMUS je javnosti širše poznan in predstavlja del programa SOCRATES, ki ga je Evropa začela razvijati že v drugi polovici osemdesetih let. V ta program je vključenih 25 držav EU, pa tudi Norveška in Islandija. Slovenija se je v program v vključila leta 1999. Manj znan program je CEEPUS, ki ga so s podpisom posebnega sporazuma, leta 1993 ustanovili ministri šestih ustanovnih držav: Avstrije, Bolgarije, Madžarske, Poljske, Slovaške in Slovenije. K sporazumu so kasneje pristopile Hrvaška, Češka in Romunija.¹⁴

5.3.2 PRILOGA K DIPLOMI

Priloga k diplomi je, na evropski ravni usklajen, obrazec za obrazložitev kvalifikacij. Poleg osnovnih informacij, zaobjetih v diplomi, obsega še informacije o diplomantu, visokošolski in stopnji izobrazbe, študiju in uspešnosti diplomanta, možnostih za nadaljevanje študija in zaposlovanja kot tudi nekaj podatkov o nacionalnem visokošolskem sistemu. Če pogledamo vrsto dokumentov, je razvidno stališče evropskih držav o potrebi po povečanju transparentnosti visokošolskih sistemov in zagotavljanju njihove primerljivosti. S tem bi se pospešila mobilnosti študentov in visokošolskih učiteljev kot tudi delež prednosti, ki izhajajo iz raznolikosti visokošolskih sistemov. Tako bolonjska deklaracija poziva k prepoznavnim in primerljivim kvalifikacijam. O tem, sicer bolj obrobno, govori *Lizbonska konvencija* (Internet 6), v delu o priznavanju kvalifikacij. V tej konvenciji izhaja tudi priporočilo za uvedbo

¹⁴ *Interno gradivo Odbora za visoko šolstvo ŠOS (2004-2006).*

mednarodno primerljivega dokumenta, ki bi obrazložil kvalifikacije diplomanta in s tem olajšal priznavanje s strani visokošolskih institucij in delodajalcev.

5.3.3 IZBIRNOST

Ko govorimo o izbirnosti, mislimo izbire različnih inštitucij, raznih študijskih programov in predmetov znotraj enega študijskega programa. Ožji pomen pojma pa se nanaša na možnost izbiranja dela učne snovi in načinov študija znotraj predmeta. Izbirnost je vsekakor zelo pomemben cilj izboljševanja študijskih programov tudi v Sloveniji. Povečanje izbire bo izboljšalo kakovost in seveda tudi obratno: če ni velike izbirnosti, je tudi kakovost manjša. To seveda lahko trdimo če izhajamo iz predpostavke, da je v središču pozornosti študent in ne samo študijska snov.

Ko govorimo o izbirnosti, govorimo tudi o povezanosti te z ECTS. Bolonjska deklaracija o sami izbirnosti govori bolj površno, a vseeno predstavlja približevanje ameriškemu načinu izobraževanja, ki mu naš stari sistem ni bil v tolikšni meri podoben. Načelo izbirnosti se tako v manjši meri omenja kot eno izmed načinov financiranja visokošolskih zavodov. Visokošolski zavodi namreč študentom omogočajo čim večjo izbiro ne le na področju same vsebine, ampak tudi glede izbire izvajalcev.

To so torej bistveni elementi *bolonjske deklaracije* (Internet 4), ki je temelj ustvarjanja evropskega visokošolskega prostora. Na naslednjih straneh bom skušal osvetliti potek sprejemanja in reformiranja visokošolskega sistema v Sloveniji, kako se na tej ravni spopadajo študentje in vlada ter kako bodo reforme vplivale na položaj družbe in življenje posameznika. Na področju reformiranja visokošolskega sistema v Sloveniji sem, kot minister za študijsko problematiko (takrat visoko šolstvo), na Študentski organizaciji Univerze v Ljubljani, tudi sam sodeloval.

6. REFORMIRANJE VISOKEGA ŠOLSTVA V SLOVENIJI IN POSLEDICE »TRŽNOSTI« ŠTUDIJA

V tem poglavju bom spregovoril o nekaterih ključnih posledicah, ki jih prinaša reforma visokega šolstva v Sloveniji.

6.1 TRŽNI PRISTOP V VISOKEM ŠOLSTVU

V razvitem svetu so se, ko govorimo o terciarnem izobraževanju, zgodile zelo velike spremembe. Ena glavnih sprememb je gotovo t. i. masifikacija izobraževanja. Kaj to pravzaprav pomeni? Po statističnih podatkih, se po srednji šoli odloči za bodoče izobraževanje več kot 50% dijakov. (SURS: 2005) Dva dejavnika, ki zelo vplivata na področje visokega šolstva in sta vlado prisilila k ukrepom, sta poleg že omenjene masifikacije, tudi zaskrbljujoče staranje prebivalstva in pa neizbežni prehod v postindustrijsko družbo. Kako vlade ukrepajo na tem področju? Pogosto se zatekajo k političnemu in tudi ekonomskemu pristopu, ki rešitve vidi predvsem v 4 ključnih točkah:

- deregulacija;
- privatizacija;
- konkurenca;
- drugi tržni mehanizmi.

Tako koncept in metafora trga postajata osrednji diskurz strateških agend mnogih vlad. (Meek 2000:24)

Vemo, da je družbena, izobraževalna institucija večplastna. Lahko rečemo, da visokega šolstva ni smiselno tržno obravnavati. Za to obstajajo številni argumenti. Naj izpostavim samo nekatere:

- Univerze bi se morale odzvati na širok spekter dejavnikom okolja. Ključnega pomena pa je tudi, da ohranjajo funkcijo vpliva na okolje, predvsem v smislu napredka znanosti in družbe. Vemo, da trg dela deluje na zelo kratek rok, predvsem glede na trenutne potrebe in seveda ne more zaznati vseh funkcij visokega šolstva. Tako se lahko zgodi, da izloči sicer zelo smiselne in tudi kakovostne programe
- Lahko tudi rečemo, da se s tržnim pristopom zanemarjajo vede, ki sicer niso zelo komercialno zanimive, imajo pa seveda velik družbeni pomen. Umirajo predvsem humanistične vede in umetnostne študije.
- Tudi same okoliščine študija niso primerljive s tržnimi razmerami, saj je študent (ali potencialni študent) pod močnim vplivom nekaterih (neugodnih) okoliščin, kot so

socialno ozadje, bližina doma, bivalne možnosti v mestu študija, samo dogajanje in vpliv univerzitetnega kraja.¹⁵

Po mnenju mnogih znanstvenikov in tudi nekaterih avtorjev s področja visokega šolstva, lahko tržne sile in s tem velika konkurenčnost ustvarijo okoliščine, ki so bolj homogene kot npr. državna administracija.

6.2 FINANCIRANJE VISOKOŠOLSKEGA SISTEMA

Ko govorimo o tržnem pristopu, se velikokrat omenja tudi t. i. varčevski študij, ki ga je kot model za financiranje visokega šolstva v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja ponudil zelo znani ameriški ekonomist Milton Friedman (Friedman v Meek 2000: 24). O posledicah tega je zelo težko govoriti, ker ga uvaja šele Nizozemska. Z takšnim sistemom se lahko dosežeta dva cilja:

- skrajšanje samega študija;
- tržni sistem financiranja univerz, ki bo spodbujal izboljševanje kakovosti teh (univerza se bo morala boriti za vavčer oziroma denar). Ob tej priložnosti, bi lahko predstavili dve tezi.

TEZA 1.

Pogosto se govori o tem, da bi moral študent dokončati študij v petih letih in potem, kot uspešen diplomant, tudi stopiti na trg dela. Menim, da je ta teza zgrajena na zelo problematičnih predpostavkah, ki jih podobno predstavi tudi Pavel Zgaga (2004b):

- a) govorimo o idealnem finančnem ozadju študenta (in pri tem zanemarjamo, da si sam krije vse študijske in ob študijske stroške brez študentskega dela);
- b) predpostavljamo, da študent samo študira in pri tem ne pridobiva drugih izkušenj, znanj;
- c) predpostavljamo, da ni študentov s posebnimi potrebami (starši, kronični bolniki, invalidi);
- č) predpostavljamo, da med študijem ni nepredvidljivih dogodkov (kot npr. bolezen);
- d) predpostavljamo, da si dijak vedno izbere pravi študij in se ne želi prepisati, oziroma zamenjati same smeri študija;

¹⁵ *Interno gradivo Odbora za visoko šolstvo ŠOS (2004-2006).*

- e) predpostavljamo da je obremenitev formalnega študija realna in seveda, da noben program ni preobsežen;
- f) čas med vpisom in diplomo mora biti enak dejanskemu času študija.

Mislim, da so predlogi vladnih gospodarskih reform zelo enoznačni in pri tem ne upoštevajo velikega spektra elementov, značilnih za visoko šolstvo, sploh pa gre za poudarjeno ekonomski pristop. Ko govorimo o visokošolskih sistemih, kjer imajo na voljo orodja za skrajšanje študija, predvidevajo ob seveda nominalni dobi tudi še dodatni dve leti. Tudi na Nizozemskem so, ob nominalnem trajanju študija, predvidevali za vsako bolonjsko stopnjo še dodatno študijsko leto.

TEZA 2

Tam, kjer so uvajali model financiranja univerz in pri tem uporabljali tudi osnove tržnih pristopov, se je na koncu izkazalo, da univerze vlagajo denar npr. v zelo drage predstavitvene brošure. Sporno je bilo predvsem to, da sami programi ob podrobni analizi niso izkazovali velike kakovosti, ampak so stremeli zgolj k nabiranju plačnikov. Tukaj imam v mislih predvsem študij menedžmenta in komunikologije. Ko govorimo o vavčevskem sistemu, predpostavljam naj bi zvišal kakovost visokega šolstva, saj bi največ denarja dobile visokošolske institucije, ki uspejo privabiti največ študentov.

Seveda menim, da je kakovost študija najpomembnejša, nikakor pa ni edino merilo za izbiro. Ne smemo pozabiti nekaterih vidikov, kot je smer študija ali socialni položaj. Pri tem moramo nujno upoštevati kraj študija, možnosti bivanja študenta v študentskih domovih ipd.

Menim, da je potrebno, kakor povsod po Evropi, pregledati sistem financiranja, saj je znano, da v Sloveniji beležimo rast študentske populacije, vendar ob spremenjenih okoliščinah. Potrebno je torej zbrati smiselne mehanizme oziroma regulative, ki bi predvsem spodbujale racionalnejše delovanje univerz.

6.3 PROBLEMATIKA ŠOLNIN

Danes veliko govorimo o šolninah, predvsem pa o sporih med študenti in vlado zaradi morebitne uvedbe odloženih šolnin.

V Sloveniji je struktura študentov usmerjena predvsem v korist premožnejšega sloja (Flere 2004).

Vemo, da ima vsak študent že na plečih del samih stroškov izobraževanja, saj se pojavlja problem zelo nizkih štipendij in premajhnega števila subvencij, da bi si lahko privoščili kritje vseh stroškov tako študijskih kakor tudi življenjskih. Menim, da je že teza o trenutnem brezplačnem študiju nesmiselna.

Kakor je znano namerava Vlada RS uvesti šolnine, oziroma odložene šolnine. To bi vsekakor predstavljajo oviro do večje dostopnosti visokega šolstva. Marsikateremu študentu bi onemogočalo tudi uspešno dokončanje študija. Kot primer lahko podamo Avstralijo. V Avstraliji je imela uvedba odloženih šolnin negativne učinke, zaznati je bilo upadanje prijav na študij, medtem ko so se po drugi strani šolnine zviševale. Tudi meja za možnost odplačevanja se je pomikala, zmanjševal pa se je delež javnih financ na študenta. Recimo v nordijskih državah, pa tudi v večjem delu Nemčije, v Grčiji, Luksemburgu pa tudi v Avstriji je visokošolska izobrazba še vedno brezplačna. Druge države, ki so šolnine ohranile, pa njihov namen še vedno vidijo v kritju postranskih izdatkov kot so recimo vpis, zavarovanje.¹⁶

Najprej bi rad izpostavil štiri ključne vidike oziroma argumente, ki se glede vprašanja šolnin najpogosteje uporabljajo:

a) Finančni vidik

Podporniki šolnin so prepričani, da so šolnine, če upoštevamo »masifikacijo« izobraževanja in zmanjševanje javnih izdatkov pri financiranju visokošolske izobrazbe, ključnega pomena. Drugače povedano, podporniki šolnin menijo, da je vključitev študentov in njihovih družin v shemo financiranja, edina možnost, da se kvaliteta študija ohrani na primerno zadovoljivi ravni. Pri tem poudarjajo, da visokošolska izobrazba ni samo kolektivna, ampak tudi privatna investicija in da od te investicije posamezniki dobijo več kot družba.

¹⁶ *Interno gradivo Resorja za študijsko problematiko ŠOU v Ljubljani (2002-2006).*

Menim, da ta argument ne (z)drži. Visokošolsko izobraževanje mora imeti pri razdeljevanju nacionalnih javnih izdatkov prednost, predvsem zaradi strokovno usposobljenih človeških virov. Mnenja sem, da bi morale ustanove prejemati več javnih sredstev, šolnine pa stojijo proti temu, da je investicija v visokošolsko izobraževanje predvsem družbena investicija.

b) Politični vidik

Šolnine postavljajo študente in pa tudi njihove družine v zelo tržno situacijo. Skladno s takšnim političnim in pa tudi finančnim vidikom, visokošolske institucije, odvisne od šolnin, vstopajo v tekmovanje druge proti drugim in si prizadevajo, da bi študentu ponudile čim boljše usluge. Menim, da se lahko ob brezplačnem šolstvu, rezultati, ki bi se dosegli z zaračunavanjem šolnin, dosežejo tudi z drugimi sredstvi .

Moč potrošnikov, ki pade na študente in tekmovanje med visokošolskimi izobraževalnimi ustanovami sta nezaželena , saj spodkopavata sodelovanje in izmenjavo idej.

Če upoštevamo, da ima od vlaganja koristi družba kot celota. Menim, da je pravično, da v vlaganje prispevajo vsi davkoplačevalci, seveda v skladu z sredstvi, ki jih imajo.

c) Družbeni vidik

Podporniki šolnin so zavzeli stališče, da je sam sistem, v katerem je visokošolsko izobraževanje brezplačno, nepravičen. Trditev temelji na predpostavki, da prav najbolj depriviligiran sloj znatno prispeva k stroškom izobraževanja, ugodnosti pa so v prvi vrsti rezervirane za študente privilegiranih družbenih skupin

V nasprotju s to trditvijo zagovorniki brezplačnega šolstva trdijo, da so šolnine predvsem ovira za študente depriviligiranih družbenih skupin. Pri tem pa nasprotniki odgovarjajo, da gre pri uvedbi šolnin navadno z roko v roki za zaščito, v obliki javne finančne podpore študentom, npr. izvzetost od plačevanja šolnin, zmanjšanje višine šolnine ali pa tudi finančna pomoč. S tem se zagotovi , da tudi študent, ki ima malo denarja, zaradi šolnin ni zanemarjen.

d) Izobraževalni vidik

Podporniki šolnin navajajo tudi dva sledeča argumenta v prid šolninam: Najprej, zagotavljajo, da je odločitev o vpisu sprejeta zelo resno. In pa da nenazadnje šolnine, vezane na akademski uspeh ali neuspeh, znatno skrajšajo študij. Tako naj bi se zaradi šolnin le tisti, ki v svoje intelektualne sposobnosti zares verjamejo, odločili za visokošolsko izobraževanje.

Tisti, ki šolnin ne podpirajo, pa menijo, da je akademski uspeh odvisen od več faktorjev, predvsem od družbenega in ekonomskega okolja. Tudi sam menim, da bodo tisti študentje, ki prihajajo iz revnejših družin potrebovali več časa za dokončanje študija in bodo vsesplošno v bolj neugodnem položaju.

Spregledali so tudi dejstvo, da vsako uvajanje šolnin teži k preskoku razumevanja visokega šolstva. Smatram, da je iskanje pravičnih oblik zaračunavanja šolnin – in prestavljanja šolnin kot seveda neizogibnega ukrepa – le bled poskus utemeljevanja enega od politično ekonomskih pristopov k upravljanju javnega sektorja.

Kot je bilo že prej utemeljeno (Flere 2004), je struktura študentov ukrivljena v korist bogatih, zato se pojavljajo močni argumenti, da je potrebno študij plačati. Na nekaterih mestih (Vlada RS: 2005) se pojavljajo celo argumenti o višanju kakovosti študija, saj naj bi študentje za plačan denar zahtevali več od učiteljev in visokošolske ustanove.

Težko je obrazložiti, zakaj bi moral profesor oziroma visokošolski učitelj izkazovati več odgovornosti do zasebnega denarja kot npr. do proračunskih sredstev. Menim, da mora biti kakovost študija v prvi vrsti skrb univerze. Za implementacijo tega in pa zunanji pregled študijskih programov je najboljša, da ga zagotovi učinkovit in neodvisni zunanji sistem, pod krovom javne agencije za kakovost. Mislim tudi, da zagovorniki politike šolnin zanemarjajo oziroma večkrat prezrejo prispevek posameznikov k sami kakovosti ter tudi napredku gospodarstva in celotne družbe s tem, ko del svojega življenja vložijo v izobraževanje. Morda bi dodatno iskanje alternativnih financ podprlo odhodkovno shemo slovenskih univerz. Veliko (predvsem javnega) denarja se izliva z zastarelim in tudi zelo natrpanim programom, podvajanju učnih enot, kot tudi neracionalni porabi prostorov (čeprav se stanje na nekaterih fakultetah izboljšuje).

6.3.1 PROBLEMATIKA DRUŽBENE NEENAKOSTI PRI ŠTUDIJU

Ugotovil sem že, da igra neposredno ob sprejemanju šolnin ključno vlogo družbeni vidik, ki ga seveda podporniki in pa nasprotniki interpretirajo vsak na svoj način. Na naslednjih straneh bom spregovoril, kako družbena neenakost vpliva na splošen študijski položaj.

Najprej je potrebno poudariti, da je od posamezne države odvisno, kaj vpliva na povečanje vpisa na različne izobraževalne zavode. Če govorimo o primarnem in sekundarnem izobraževanju, pridemo do zanimivega zaključka, in sicer da ima večje učinke v zelo revnih državah in v državah, ki so v fazi razvoja. Ko pa govorimo o terciarnem izobraževanju, ugotovimo, da ima največji vpliv na gospodarsko rast v t. i. državah OECD. (glej Schoenberger 2005)

Zelo pomembna je Barrova regresija, ki kaže na to, da se BDP poveča od 1% na 3% (Schoenberger 2005). V visoko šolstvo velja vlagati predvsem z namenom višanja produktivnost in nadaljevanja družbenega razvoja. Če bi uvedli šolnine bi to pomenilo, da bi se zmanjšala dostopnost do visokega šolstva, seveda pa bi zmanjšani vpis negativno vplival na razvoj celotne družbe. Osnovne smernice kažejo, da so se v obdobju 20. stoletja neenakosti med spoloma hitro zmanjšale, trajanje študija se je daljšalo, medtem ko se je višje in srednje izobraževanje približalo standardiziranosti in pa univerzalnosti. Po drugi strani pa so se druge dimenzije, kot so družbeni in ekonomski položaj, ali pa etnična pripadnost razširile.

Ko govorimo o družbeni neenakosti, moram poudariti, da nastaja iz zelo prepletenih vzrokov in se razvija skozi različne vzvode. Uvedba šolnin (ali tudi odloženih šolnin) zmanjša dostopnost do visokega šolstva, zlasti najnižji socio-ekonomski skupini, ravno tako pa tudi nekaterim manjšinam. Če se omejimo na zgolj študentsko populacijo v Sloveniji, lahko ugotovimo precejšnjo mero neenakosti. Lahko tudi trdimo, da je v primerjavi s splošno populacijo veliko študentov, ki izhajajo iz višje oziroma srednje socialno ekonomske skupine.¹⁷

V nekaterih drugih državah kot so Finska, Italija, Nizozemska in Španija je dostop do visokega šolstva manj socialno selektiven. Irska je edina država, ki ima podobno strukturo študentske populacije, glede na izobrazbeno strukturo prebivalstva. Kot zanimiv dodatek:

¹⁷ (2005) *Raziskava Evroštudent 2005*.

šolnine so na dodiplomskem študiju na Irskem popolnoma opustili. V Sloveniji število študentov sorazmerno hitro narašča. Flere (in drugi: 2005) ugotavljajo, da se je v času po letu 1945, precej spremenila tudi izobrazbena struktura prebivalstva. Če vzamemo obdobje zadnjih 40 let, se je delež posameznikov brez osnovne šole (starejših od 15 let) zmanjšal iz 64,4% na 8%. Delež tistih, ki so končali višjo šolo ali so pridobili visokošolsko izobrazbo pa je narasel iz 1% na 13,3%.

Vpliv izobrazbenega in poklicnega statusa staršev in vpliv izobrazbe staršev na možnost vstopa na redni študij se je zmanjšal, kar lahko pripišemo množičnosti študija.

Raziskava Cati centra (2005) je pokazala na zanimivo razmerje zanimanja za vpis v terciarno izobraževanje med t. i. skrajnima skupinama (to pomeni manj kot osnovna šola : več kot višja šola). Razmerje je bilo leta 1991 1:15, deset let kasneje, točneje leta 2002 pa le še 1:3,9. Skratka, ker povečana množičnost študija polagoma zajema vse več družbenih slojev, se tudi stopnja enakosti možnosti naglo povečuje.

Zelo pomemben je tudi Ginijev koeficient, ki ga sociologi v sklopu raziskovanja neenakosti zelo radi uporabljajo. Ginijev koeficient se ukvarja s vprašanjem, kako enakomerno so skupno dosežena leta formalnega izobraževanja v neki družbi porazdeljena med njenimi pripadniki. Njegova vrednost se giblje med 0 in 1 (SURS 2005), pri čemer je potrebno vedeti, da bi vrednost 1 teoretično pomenila, da ima npr. samo en državljani Slovenije v svojem izobraževalnem kapitalu vsa dosežena leta šolanja v Sloveniji. Če pa bi recimo bila njegova vrednost 0, bi v teoriji to pomenilo, da so dosežena leta šolanja porazdeljena v enaki meri. Pomenilo bi, da ima vsak slovenski državljani enako stopnjo dosežene izobrazbe.

Če se spet omejimo na družbeno neenakost: Ginijev koeficient kaže na konstantno zmanjševanje neenakosti, če seveda razporedimo izobraževalne dosežke med slovenskimi državljani. V smislu enakomernosti distribucije izobraževalnih dosežkov je Slovenija od leta 1981 prehitela celo Francijo, Belgijo in tudi Finsko.

Neenakosti v slovenskem visokošolskem sistemu se v zadnji četrtini stoletja zelo zmanjšujejo. Struktura študentske populacije je seveda izraz prepleta mnogih povodov reprodukcije neenakosti. Menim, da vzrok za neenakosti v šolstvu seveda ni brezplačno šolanje, z uvedbo

šolnin pa bi se neenakost naglo povečevala. Zmanjšan dostop do visokega šolstva tudi izrazito negativno vpliva na razvoj celotne družbe.

6.4 PROBLEMATIKA IZREDNEGA ŠTUDIJA

Kljub ugotovljenim možnostim za postsekundarno izobraževanje, v letu 1997 ni bilo mogoče sprejeti vseh kandidatov za vpis. Predvsem razlike med razpoložljivimi študijskimi mesti in željami študentov, so se po disciplinah zelo razlikovale. Največji presežek povpraševanja je bil na področju ekonomije in prava¹⁸. Že takrat je bilo ugotovljeno, da je edini možni način reševanja težav, povečevanje števila vpisnih mest za študij ob delu. Toda mnogo ljudi je takšno rešitev videlo kot kratkoročno. Če bi to postal stalen način reševanja, bi obstajala nevarnost, da bi to privedlo do slabšega statusa in kakovosti takšnih študijev, predvsem zato, ker so na izredni študij sprejeti kandidati s slabšim učnim uspehom. Ugotovljeno je bilo tudi, da bi bili širši, bolj interdisciplinarni programi privlačnejši za študente. Ta stališča so aktualna še danes. Vzemimo primer *Nacionalnega programa visokega šolstva* (2004), ki med strateškimi cilji predvideva 4 točke:

- *povečanje števila vpisnih mest v celotnem terciarnem izobraževanju in dostopno odpravljanje omejitev vpisa pri večini študijskih programov;*
- *postopno sofinanciranje izrednega študija;*
- *izboljšanje uspešnosti in učinkovitosti dodiplomskega študija z ustreznimi vlaganji v osebje, opremo in prostor visokošolskih zavodov;*
- *posodabljanje delovanja in sistemsko preverjanje kakovosti študija na visokošolskih zavodih.*

Ko govorimo o dostopnosti, organiziranosti in financiranju izrednega študija, je pomembno dejstvo, da je razmerje med rednim in izrednim študijem treba čim bolj prilagoditi možnostim posameznih študentov. Izredni študij naj bo organiziran samo na tistih področjih, je taka oblika v celoti izvedljiva, rezultati pa primerljivi tistim, doseženim na rednem študiju. Moje mnenje je, da morajo univerza in visokošolski zavodi zagotoviti enako kakovost študija in nameniti enako skrb tako rednim kot tudi izrednim študentom. Temu primerno velja omeniti tudi odpravljanje razlik v financiranju rednega in izrednega študija. Analize kažejo, da se bo število rednih študentov povečalo, zmanjšalo pa naj bi se število izrednih, mlajših

¹⁸ *Interno gradivo Resorja za študijsko problematiko ŠOU v Ljubljani (2002-2006).*

nezaposlenih študentov, ki pa se v tem trenutku ne morejo uvrstiti na redni študij. Iz proračunskih virov pa je potrebno postopno zagotoviti tudi financiranje izrednega študija.

6.4.1 STRUKTURA IZREDNIH ŠTUDENTOV

Kot je bilo že večkrat navedeno, mora biti šolanje kot javna dobrina dostopno vsem. Ena izmed dolžnosti države je tudi, da svojim prebivalcem ponudi možnosti, da se vključijo v izobraževalni proces. Študentje morajo imeti enake pogoje dostopa do študija. Prav iz tega razloga se izobraževanje uvršča med *javne* dobrine. Ko govorimo o vključenosti mladih v visokošolsko izobraževanje, dosegamo na tem področju primerljive rezultate. Vpis čiste generacije,¹⁹ izražen v odstotku generacije se je povečal od 42,2%, v letu 1985 na 80,1% leta 1996 (SURS 2005). Takšen trend je opaziti še danes. V študijskem letu 2005 je bilo vpisanih 28331 študentov. Istega leta se je povečalo tudi število vpisnih mest na obeh univerzah, tako na rednem kakor tudi za izrednem študiju. Z indeksom rasti 109,2 se je povečalo število vpisnih mest rednega študija, v obdobju od leta 1998/99, ko je bilo v RS razpisanih 13913 mest do študijskega leta 2002/03, ko je bilo razpisanih 15 195 študijskih mest rednega študija. Izredni študij v RS se je, z obzirom na število razpisanih mest, povečal od študijskega leta 1998/99, ko jih je bilo 6 761, do študijskega leta 2002/03, ko je bilo razpisanih 7 594 mest, in sicer z indeksom 112,3 (SURS 2005) Toda za to obdobje ne moremo trditi, da bi se število vpisnih mest izrednega študija povečalo glede na število vpisnih mest rednega študija.. Na Univerzi v Ljubljani je bilo v študijskem letu 1998/99 razpisanih 9 529 mest rednega študija v študijskem letu 2002/03 pa 10 267. V istem obdobju pa se je število vpisnih mest izrednega študija zmanjšalo od 3 988, v študijskem letu 1998/99, na 3 879, v študijskem letu 2002/03. Na Univerzi v Ljubljani je tako zaznati padec števila mest izrednega študija. Za boljši vpogled v izredni študij moramo opazovati število izrednih študentov skozi daljše obdobje. Število vseh študentov se je od študijskega leta 1990/91 do leta 2001/02 povečalo iz 33 565 na 88100. V tem obdobju se je število rednih študentov povečalo iz 27 774 na 49 400. Od tega je bilo v študijskem letu 1990/91 v RS 5 971 izrednih študentov, v študijskem letu 2001/02 pa je njihovo število znašalo 22 920. Indeks rasti vseh vpisanih izrednih študentov, glede na vpisane študente, je opazen tudi v deležu izrednih študentov med vsemi študenti. V študijskem letu 1990/91 je delež izrednih študentov med vsemi študenti znašal 17,3%.²⁰

¹⁹ Delež vpisanih med vsemi, ki so v istem letu zaključili srednjo šolo.

²⁰ *Interno gradivo Resorja za študijsko problematiko ŠOU v Ljubljani (2002-2006).*

Vzroke za tako veliko število izrednih študentov lahko iščemo na različnih koncih. Na izredni študij so se začeli vpisovati študentje, ki niso bili sprejeti na redni študij. Sprememba gospodarskega sistema je namreč terjala dodatna znanja. Tako so pričeli nadgrajevati pridobljeno izobrazbo na višji in visoki stopnji. Leta 1996 je bilo sprejelo pravilo, da se status rednih in izrednih študentov, ki niso zaposleni, izenačita. V kolikšni meri postaja izredni študij oblika prej socialne varnosti, kot želje po študiju za vse, ki se po končani srednji šoli ne morejo zaposliti, pa ne moremo vedeti zagotovo. Poudaril bi, da je pomembno omeniti razliko med visokimi šolami in fakultetami na. Na izredne programe visokih šol je bilo v letu 1990/91 vpisanih 542 izrednih študentov, medtem ko je bilo študentov vseh visokih šol 1 986. Do študijskega leta 2001/02 se je število izrednih študentov na visokih šolah povečalo na 3 252, vseh študentov na visokih šolah pa je bilo v letu 2004 7 176. V tem obdobju se je število izrednih študentov na visokih šolah povečalo z indeksom 600. V istem obdobju se je delež študentov na Univerzi v Ljubljani od študijskega leta 1990/91, ko je bilo 1 227 izrednih študentov oz. 6,7% vseh študentov, do študijskega leta 2001/02, ko je bilo na fakultetah 7 170 izrednih študentov povečal na 15,5% vseh študentov. Indeks rasti števila izrednih študentov na fakultetah v Ljubljani, je v tem obdobju znašal 584²¹.

Po pričakovanju imajo največ izrednih študentov humanistične in družboslovne fakultete. Največ izrednih študentov ima ekonomska fakulteta. Tako je na ljubljanski univerzi, v študijskem letu 2001/02, številno izrednih študentov na Ekonomski fakulteti predstavljalo med izrednimi študenti vseh fakultet 50,8% delež. V kolikor pogledamo stanje v državi in pri tem opredelimo Ekonomsko fakulteto v Ljubljani, Fakulteto za organizacijske vede in Ekonomsko poslovno fakulteto v Mariboru, opazimo, da je največje število izrednih študentov vpisanih v te študijske programe²².

Sam izredni študij je poseben in zato so tudi izredni študentje različni. Zelo zanimiv je naslednji podatek: Vsak stoti Slovenec je izredni študent. Med izrednimi študenti v prvem letniku je večji del takšnih, ki so že pred leti končali srednjo šolo in se odločili za izredni študij šele takrat, ko so bili več let redno zaposleni ali pa so iz takšnih ali drugačnih razlogov opustili izobraževanje. Veliko pa je tudi takšnih, ki se zaradi omejitve vpisa ali slabšega uspeha niso mogli vpisati na redni študij. Skoraj tretjina (okoli 29%) je torej tistih, ki ponavljajo in takih, ki so se vpisali na izredni študij dve leti po zaključku srednje šole. Na tem

²¹ *Interno gradivo Resorja za študijsko problematiko ŠOU v Ljubljani (2002-2006).*

²² *Interno gradivo Resorja za študijsko problematiko ŠOU v Ljubljani (2002-2006).*

mestu bi bilo zato smiselno izpostaviti dve skupini, ki se vpisujeta na izredni študij: v prvi skupini so mladi ljudje, ki se še niso zaposlili in prevladujejo v prvem letniku. V drugi skupini pa so zaposleni, ki se vpisujejo v višje letnike. Tu velja izpostaviti podatek, da je bilo v 3. letniku kar 65,8% zaposlenih, v četrtem pa celo 79%, med absolventi pa 66% zaposlenih²³.

6.4.2 ŠOLNINE ZA IZREDNE ŠTUDENTE

Šolnina za dodiplomske in podiplomske študijske programe se plačuje za vsako študijsko leto posebej in zajema naslednje elemente:

- plače izvajalcev;
- obveznosti in prispevke delodajalca ob izplačilu plač;
- druga izplačila prejemkov;
- stroške upravnno administrativnih in strokovno tehničnih nalog visokošolskega zavoda;
- fiksne stroške;
- stroške opravljanja raziskovalnega dela visokošolskih učiteljev po drugem odstavku 42. člena zakona o visokem šolstvu;
- amortizacijo opreme in objektov, potrebnih za izvedbo študijskega programa²⁴.

Pri izračunu stroškov se ne upoštevajo elementi in stroški, ki se krijejo iz javnih oziroma drugih namenskih virov. Stroški za izvedbo letnika dodiplomskega študija predstavljajo vsoto dejanskih stroškov po navedenih elementih za izračun, ki so obračunani v skladu z Zakonom o visokem šolstvu, po predpisih o oblikovanju plač v visokošolskih zavodih, kolektivni pogodbi ter normativih in standardih za opravljanje visokošolske dejavnosti. Študentom, ki ponavljajo letnik se sme šolnina zaračunavati po dejanskih stroških, za tiste obveznosti po študijskem programu, ki jih še niso opravili. O sprejetih sklepih univerzitetnega upravnega odbora, ki se nanašajo predvsem na šolnine in druge prispevke za študij, je univerza seveda dolžna obvestiti pristojno ministrstvo. Univerzitetni upravni odbor vsako leto razpravlja o šolninah, kot tudi o drugih prispevkih po posameznih članicah in ob tem sproti opozarja na kršitve oz. odstopanja od sprejetih sklepov. Pri tem velja opozoriti na nekatere zaključke, in sicer, da je vsako leto manj odstopanj od sprejetega cenika, vendar je pri tem potrebno opozoriti, da univerza nima dovolj dobrega pregleda nad poslovanjem s sredstvi,

²³ *Interno gradivo Resorja za študijsko problematiko ŠOU v Ljubljani (2002-2006).*

²⁴ *Interno gradivo Resorja za študijsko problematiko ŠOU v Ljubljani (2002-2006).*

pridobljenimi iz naslova šolnin. Članice pri določanju višine zneska šolnine upoštevajo zgornji znesek, ki ga je določi upravni odbor Univerze v Ljubljani. Svetovano jim je, da posameznikom omogočijo obročno plačevanje šolnin, v posebnih primerih pa je celo mogoče, da se študentu (na individualno prošnjo) plačilo šolnine delno ali v celoti oprosti. Skladno s sklepom univerzitetnega upravnega odbora smejo članice plačane prispevke uporabiti samo za kritje materialnih stroškov svojega dela. Na tem mestu bom navedel nekaj podatkov o povprečni višini šolnin izrednega študija v nekaterih fakultet Univerze v Ljubljani:

- Biotehniška fakulteta, povprečna šolnina 455 620 SIT;
- Ekonomska fakulteta, povprečna šolnina 505 175 SIT;
- Akademija za likovno umetnost, povprečna šolnina 500 000 SIT;
- Matematika in fizika, povprečna šolnina 754 000 SIT;
- Gradbeništvo in geodezija, povprečna šolnina 690 000 SIT;
- Fakulteta za pomorstvo in promet, povprečna šolnina 440 000 SIT;²⁵

6.5 DOLŽINA ŠTUDIJA

Predlagatelji vladnih in gospodarskih reform predpostavljajo, da so vzroki za ponavljanje in dolgo povprečno dobo študija enostavni. Menijo, da dolžina študija temelji na lenih in malomarnih študentih. Pri tem pa je treba povedati, da s podajanjem časa od vpisa do diplome, ne ugotavljamo dejanskega časa študija. (Zgaga 2004b)

Pri tej preprosti predpostavki bi dodal nekaj tehtnih pomislekov:

- a) Moramo se poglobiti v kakovost programov, motivacijo za formalni študij, pristop k poučevanju in prenatrpanost programov.
- b) Ne smemo zanemariti socialne sestave študentov. Velika večina se je prisiljena zateči k študentskemu delu.
- c) Študenta skrbi negotova prihodnost zaradi ne perspektive na trgu dela in pa seveda tudi študijskih programov, ki niso v interesu z dolgoročnimi potrebami družbe.

Za lažje razumevanje starostne strukture študentske populacije potrebno poglobljeno preučiti sistemske spremembe v visokem šolstvu. V zadnjih 25 letih se je delež študentov v najmlajši

²⁵ Informacije sem zbral neposredno po navedenih članicah.

skupini (če štejemo starostno dobo od 18 do 21 let) zmanjšal iz treh četrtin na dve tretjini. Posledica je predvsem ukinitve višješolskih programov in po drugi strani uvedba visokošolskih strokovnih programov. Če se poglobimo v sestavo študentske populacije (starost od 18 do 21 let), ugotovimo, da ta predstavlja kar 2/3, naslednja skupina (od 22 do 25 let) skoraj tretjino, medtem ko študentje, ki so starejši od 25 let le tri odstotke. Slovenija je z vpisom mladih je na zelo visokem mestu, ponekod je delež starejših bistveno večji. (Zgaga, 2004a) Menim, da predlagane reforme reformistov, ne bodo dosegle vidnih rezultatov. Potrebna bo temeljita reforma univerz in študijskih programov.

6.6 PROBLEMATIKA VPISOV

V medijih večkrat zasledimo, da je potrebno v Sloveniji spodbujati vpis na naravoslovne in tehnične fakultete. Menim, da bi bilo potrebno pospešeno prenoviti študijske programe in vzporedno s tem iskati tudi nova delovna mesta. Sam sem bil kot minister za študijsko problematiko mnenja, da v bolonjski reformi obstaja priložnost, da razmeroma nepopularna študijska področja postanejo bolj zanimiva bodisi za študente, ki študij šele izbirajo, predvsem pa za dijake. Ob tem pa bi morali biti študijski programi dovolj kakovostni. Menim tudi, da potrebuje Slovenija za načrtovanje razvoja družbe, izrazito poglobljene študije. Metodologija, kot tudi dosledno sprejemanje podatkov v daljšem časovnem obdobju, sta zelo pomanjkljiva. Že za dijake na primer bodo razmere na trgu popolnoma drugačne , ko se bodo čez pet let hoteli zaposliti. Nesmiselna se mi zdi tudi regulacija vpisnih mest na družboslovnih fakultetah.

Zanimiv je podatek, da je delež tehniških študijev v zadnjih 25 letih ni upadal (ostal je razmeroma enak in sicer 23%). V oči bolj bode, da se je zmanjšal delež naravoslovnih ved in tudi matematike. Ugotovil sem, da če primerjamo Slovenijo z ostalimi državami Evropske unije, Slovenija odstopa od povprečja v izjemno redkih primerih. V zgornjem ekstremu se znajdemo ob deležu študentov na družboslovnih vedah (42, 8%). V pod povprečju pa smo na področju naravoslovja (5,9%), podpovprečno pa smo zastopani tudi na področju humanistike (8,9%). (Zgaga, 2004a)

Zakaj so študentje nezainteresirani za naravoslovni študij? Odgovor je na dlani: predvsem zaradi primarnega in sekundarnega izobraževanja. Poučevanje naravoslovnih predmetov je

predvsem na osnovnih in srednji šolah že v osnovi neprivlačno in vzbuja zelo veliko odpora. Logična posledica je, da se velika večina šolarjev kasneje ne bo vpisala na naravoslovne vede.

Menim, da je zato nujno potrebno nujno reformirati način poučevanja naravoslovnih predmetov v osnovnih in srednjih šolah z ustrežno in premišljeno medijsko kampanijo.

Sedaj pa še nekaj podatkov o vpisih na fakultet v letih 2002 in 2003 v Sloveniji in v nekaterih državah Evropske Unije. (SURS 2005)

Podatki vpisa v študijskem letu 2002/03

Prvič vpisani v študijski program: 22747

Končali srednjo šolo v letu 2002: 14940

Končali srednjo šolo v letu 2001: 2554

Končali srednjo šolo v letu 2000 ali prej: 5253

Delež tekoče generacije (zadnje generacije) v prvem vpisu (SURS 2005: 47):

Končali srednjo šolo v letu 2002 (14940) / prvič vpisani v študijski program (22747) = 0,6567

Delež tekoče generacije srednješolcev, ki so se odločili za nadaljnjo izobraževanje znaša 65,6%.

Podatki vpisa v redni študijski program za študijsko leto 2002/03

Prvič vpisani v študijski program: 15505

Končali srednjo šolo v letu 2002: 12292

Končali srednjo šolo v letu 2001: 1600

Končali srednjo šolo v letu 2000 ali prej: 1613

Delež tekoče generacije v vpisu na redni študij (SURS 2005):

Končali srednjo šolo v letu 2002 (12292) / prvič vpisani v študijski program (15505) = 0,7927

Delež tekoče generacije srednješolcev, ki so se vpisali v redni študij znaša 79,27%.

Vpisni količnik po Evropi

Vpisni količnik srednješolcev, ki se odločijo za nadaljnjo izobraževanje oziroma vpis na visokošolske zavode za nekatere države.

Tabela 6.1: Vpisni količnik po Evropi

DRŽAVA	VPISNI KOLIČNIK (%)
Avstrija	29
Belgija ²⁶	30
Finska	67
Francija	35
Nemčija	31
Irska	45
Italija	40
Nizozemska	54

Vir: Raziskava Evrostudent 2005

6.6.1 SIMULACIJA VPISOV V PRIHODNOSTI

Na ministrstvu za študijsko problematiko smo v študijskem letu 2003 opravili simulacijo vpisov na prvi in drugi bolonjski stopnji in sicer do leta 2012. Prišli smo do sledečih rezultatov.

²⁶ Velja samo za flamski del Belgije

Tabela 6.2: Simulacija vpisov v prihodnosti (za leto 2012)

Sedanja starost generacije v letih	Št. posameznikov	Prihodnje št. študentov na 1. dipl. stopnji, glede na sedanji vpisni količnik (0,65)	Prihodnje št. študentov na 1. dipl. stopnji, glede na optimistični vpisni količnik (0,75)
6	18724	12170	14043
7	19178	12465	14383
8	19690	12798	14767
9	19827	12887	14870
10	20987	13641	15740
11	22104	14367	16578
12	22677	14740	17007
13	24356	15831	18267
14	25686	16695	19264
15	24747	16085 (2011/12; 2. st. 1. vpis)	18560

Vir: Lasten izračun

Ocena prihodnjega števila študentov na drugi stopnji

Pri vpisu večine študentov na drugo diplomsko stopnjo moramo, poleg triletnega trajanja študijskega procesa na prvi diplomski stopnji, prišteti še enoletni absolventski staž. Tako se bo prvi večji vpis na drugo diplomsko stopnjo zgodil šele pri vpisu v študijsko leto 2011/12.

Tabela 6. 3: Ocena prihodnjega števila študentov na prvi stopnji

Š. l. vpisa v 1. letnik druge dipl. stopnje	Št. študentov, ki bodo uspešno končali 1. stopnjo z verjetnostjo 80% (visoka ocena uspešnosti) pri vpisnem količniku 0,65	Št. študentov, ki bodo nadaljevali študij na 2. diplomski stopnji ob 30% oceni prehodnosti iz 1. na 2. dipl. stopnjo	Št. študentov, ki bodo nadaljevali študij na 2. dipl. st. ob 40% oceni prehodnosti iz 1. na 2. dipl. stopnjo
2010/11	12868	3860	5147
2011/12	13356	4006	5342
2012/13	12688	3806	5075
2013/14	11792	3537	4716
2014/15	11493	3447	4597
2015/16	10912	3273	4364

Vir: Lasten izračun

Tabela 6. 4: Ocena prihodnjega števila študentov na drugi stopnji

Š. l. vpisa v 1. letnik 2. dipl. stopnje	Št. študentov, ki bodo uspešno končali 1. stopnjo z verjetnostjo 80% (visoka ocena uspešnosti) pri vpisnem količniku 0,75	Št. študentov, ki bodo nadaljevali študij na 2. dipl. stopnji ob 30% oceni prehodnosti iz 1. na 2. dipl. stopnjo	Št. študentov, ki bodo nadaljevali študij na 2. dipl. stopnji ob 40% oceni prehodnosti iz 1. na 2. dipl. stopnjo
2010/11	14646	4394	5858
2011/12	15411	4623	6164
2012/13	14614	4384	5845
2013/14	13605	4081	5442
2014/15	13262	3978	5304
2015/16	12592	3777	5037

Vir: Lasten izračun

7. SKLEP

V diplomski nalogi sem poskušal predvsem ovreči ali potrditi nekatere ključne hipoteze, ki sem jih uvodoma predstavil. Trditvi, da so mobilnostne, ekonomske in demografske spremembe pripeljale do uvedbe bolonjskega procesa, bi pritrdil iz več razlogov.

Že uvodoma, v opisu predzgodovine bolonjskega procesa, lahko najdemo ključni podatek, da se je vpis na visokošolske zavode skokovito povečal po vsej Evropi. Pojav je bil, kot smo videli v kasnejših poglavjih, predvsem posledica liberalizacije trga, večje gospodarske rasti in tudi rasti prebivalstva. Šolski programi so bili zastareli, tako da je bilo potrebno, skladno s modernizacijo in liberalizacijo trga, reformirati visoko šolstvo.

Ko je Slovenija vstopila v evropske integracije, je seveda trendu morala slediti. V celoti je podprla bolonjski proces kot model visokošolskega sistema, čeprav se je (in se še vedno) v Sloveniji vodila diskusija med državo in študenti o prednostih in slabostih bolonjskega procesa, zlasti v nekaterih ključnih točkah bolonjske deklaracije, kot so akreditacija, dvostopenjski modeli diplome in mobilnost.

Poseben poudarek sem v diplomski nalogi namenil tržnemu pristopu k visokošolskemu sistemu v Sloveniji. Prišel sem do zaključka, da izredni študij študentu ne bo omogočil kvalitetnega študija, temveč ga bo še bolj obremenil, kar sem tudi dokazal. Ravno tako so v Sloveniji pereč problem šolnine. Pokazalo se je, da v Evropi večinoma nimajo šolnin, če pa jih že imajo, jih uvajajo na takšen način, da študenta dodatno ne obremenijo. V Sloveniji bi uvedba šolnin pripeljala do vedno večjih socialnih diferenciacij in še slabšega socialnega položaja študenta. Kot zanimivost sem ob koncu dodal tudi simulacijo vpisov v prihodnosti in ugotovil, da bo število študentov, ki bodo uspešno končali prvo stopnjo študija, iz leta v leto manjše, čeprav se bo število na tej stopnji iz leta v leto večalo. Ravno tako je zanimiv skokovit padec števila študentov, ki bodo nadaljevali študij na drugi stopnji.

Če povzamem lahko rečem, da bolonjski model gotovo vodi k večji kakovosti izobraževanja in blaginji države, toda pri tem moramo biti zelo pozorni na socialni položaj posameznika oziroma študenta.

8. LITERATURA IN VIRI

- Barr, Nicholas (2002): *Funding higher education: policies for access and quality*. London: School of Economics and Political Science.
- Bevc, Milena (1996): *Vpeljava šolnin in študentskih posojil v začetni dodiplomski študij v funkciji povečanja njegove učinkovitosti in pravičnosti*. Ljubljana: IER.
- Bevc, Milena (1999): *Financiranje, učinkovitost in razvoj izobraževanja*. Radovljica: Didakta.
- Bevc, Milena in drugi (2001): *Analiza pravičnosti državnega financiranja izobraževanja v Sloveniji in možnosti za njeno povečanje*. Ljubljana: IER.
- Fatur, Stanko in drugi (2004): *Bolonja*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani.
- Flere, Sergej in drugi (2004): *Ustreznost indikatorjev družbene izključenosti v terciarnem izobraževanju*. Maribor: Pedagoška fakulteta: CRP.
- Flere, Sergej in drugi (2005): *Družbeni profil študentov Slovenije. Poročilo o rezultatih raziskave v letu 2005*. Maribor: Pedagoška fakulteta.
- Kalin Golob, Monika (2004): *Kredit ali kaj drugega?* Vestnik Univerze v Ljubljani 35 (1-3/2004), 4.
- Leban, Ivan (2003): *Že spet reforma visokega šolstva?* Ljubljana: Časopis Delo, 4.9.2003.
- Mencinger, Jože (2005): *Bo univerza preživela bolonjsko reformo?* Ljubljana: Časopis Delo, 4.1.2005.
- *Merila za akreditacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov*: Uradni list RS št. 101/ 2004.
- *Merila za kreditno vrednotenje študijskih programov po ECTS*: Uradni list RS št. 124/ 2004.
- *Merila za spremljanje, ugotavljanje in zagotavljanje kakovosti visokošolskih zavodov, študijskih programov ter znanstvenoraziskovalnega, umetniškega in strokovnega dela*: Uradni list RS št. 124/ 2004.
- *Odlok o preoblikovanju Univerze v Mariboru*: Uradni list RS št. 28/2002.
- *Odlok o ustanovitvi Univerze na Primorskem*: Uradni list RS št. 79/2004.
- Pezdir, Rado, Majerhold, Katarina (1998): *Ali univerza potrebuje socialno okolje?* Ljubljana: Študentska založba.
- *Pravilnik o šolninah in prispevkih v visokem šolstvu*: Uradni list RS št. 40/ 1994.

- Stanovnik, Branko in drugi (2001): *Razvoj visokega šolstva v Sloveniji*. Ljubljana: SAZU.
- Tomusk, Voldemar (2004): *Three Bolognas and a Pizza Pie: notes on institutionalization of the European Higher Education*. Budapest: Open Society Institute.
- *Uredba o javnem financiranju visokošolskih in drugih zavodov*: Uradni list RS št. 134/2003.
- Vodopivec, Milan (2003): *Uvedba sistema »odložene šolnine« v slovensko visoko šolstvo*. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo, znanost in šport.
- *Zakon o visokem šolstvu RS (1993)*: Uradni list št. 67/ 1993.
- *Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju*: Uradni list RS št. 12/ 1996.
- *Zakon o strokovnih in znanstvenih naslovih*: Uradni list RS št. 47/ 1998.
- *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu*: Uradni list RS št. 99/ 1999.
- *Zakon o dopolnitvi Zakona o visokem šolstvu*: Uradni list RS št. 64/ 2001.
- *Zakon o priznanju in vrednotenju izobraževanja*: Uradni list RS št. 73/ 2004.
- *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu*: Uradni list RS št. 100/ 2003.
- *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu*: Uradni list RS št. 63/ 2004.
- *Zakon o strokovnih in znanstvenih nazivih*: Uradni list RS 61/2006.
- *Zakon o višjem strokovnem izobraževanju*: Uradni list RS št. 86/ 2004.
- Zgaga Pavel (2003): *Bolonjski proces in nacionalna visokošolska strategija*. Vestnik Univerze v Ljubljani 34 (8-11)/2003.
- Zgaga Pavel (2004a): *Analiza gibanj v strukturi študentov in diplomantov terciarnega izobraževanja (1981–2004)*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Center za študij edukacijskih strategij.
- Zgaga, Pavel (2004b): *Bolonjski proces: oblikovanje skupnega visokošolskega prostora*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Center za študij edukacijskih strategij.
- (1994) *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport.
- (2003) *Elaborat k vzpostavitvi neodvisne nacionalne agencije za spremljanje in zagotavljanje kakovosti visokošolskega procesa v RS*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze (ŠOU) v Ljubljani.

- (2001) *Kakovost Univerze – naša skupna skrb: Ugotovitve in predlogi iz samoevalvacijskih poročil UL, študijsko leto 2000/2001*. Ljubljana: Uprava UL.
- (2002–2006) *Interno gradivo resorja za študijsko problematiko*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani.
- (2003) *Poročilo Nacionalne komisije za kvaliteto visokega šolstva*. Maribor: Nacionalna komisija za kvaliteto visokega šolstva.
- (2004) *Nacionalni program visokega šolstva RS*. Ljubljana: Ministrstvo RS za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo.
- (2004) *Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah ZVIS*. Ljubljana: Ministrstvo RS za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo.
- (2004) *Uresničevanje načel bolonjske deklaracije*. Ljubljana: Ministrstvo RS šolstvo, znanost in šport.
- (2004–2006) *Interno gradivo odbora za visoko šolstvo*. Ljubljana: Študentska organizacija Slovenije.
- (2005) *Novela Zakona o visokem šolstvu*. Ljubljana: Ministrstvo RS za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo.
- (2005) *Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji*. Ljubljana: Vlada RS.
- (2005) *Raziskava Evroštudent*. Ljubljana: Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo.
- (2005) *Raziskava: Socialni položaj študentov*. Ljubljana: Cati center.
- (2005) *Statistični letopis RS (1999–2004)*. Ljubljana: SURS
- (2006) *Poročilo o rezultatih nacionalne razprave o Evropskem ogrodju kvalifikacij (EOK)*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo.

Spletni viri:

- Internet 1:
Bergenski komunike (2005). Dostopno na: <http://www.sou-lj.si/mp/docs/Bergen-communicue-slo.pdf>
 (7. julij 2006).

- Internet 2:

Berlinski komunike (2003a). Dostopno na:

<http://www.mszs.si/slo/ministrstvo/mednarodno/solstvo/pdf/Berlin%20komunike.pdf>

(28. junij 2006).

- Internet 3:

Berlinski komunike (2003b). Dostopno na: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/030919Berlin_Communique.PDF

(21. junij 2006).

- Internet 4:

Bolonjska deklaracija (1999a). Dostopno na:

http://www.mszs.si/slo/ministrstvo/mednarodno/solstvo/pdf/Bolonjska%20deklaracija_slo.pdf

(14. junij 2006).

- Internet 5:

Bolonjska deklaracija (1999b). Dostopno na: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/990719BOLOGNA_DECLARATION.PDF

(14. junij 2006).

- Internet 6:

Lizbonska konvencija (1997). Dostopno na:

http://ec.europa.eu/enterprise/enterprise_policy/competitiveness/doc/industrial_policy_and_economic_reforms_papers_1.pdf

(2. julij 2006).

- Internet 7:

Luksembourška študentska deklaracija (2005). Dostopno na:

<http://www.esib.org/policies/luxstudentdeclaration.pdf>

(2. junij 2006).

- Internet 8:

Magna Charta Universitatum (1988). Dostopno na:

www.mvzt.gov.si/.../doc/dokumenti_visokosolstvo/Bolonjski_proces/MAGNA_CHARTA_UNIVERSITATUM_1988.doc

(2. junij 2006).

- Internet 9:

Mihevc, Bogomir (1999). *Ali si pri popravljanju visokošolske zakonodaje lahko pomagamo z Magno Charto?* Dostopno na: <http://www.uni-lj.si/Objave/Vestnik/3,4-99/razno2.asp>

(7. julij 2006).

- Internet 10:

Praški komunike (2001). Dostopno na: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/010519PRAGUE_COMMUNIQUE.PDF

(9. julij 2006).

- Internet 11:

Splošne informacije o bolonjskem procesu (2005). Dostopno na: <http://www.bologna-bergen2005.no>

(5. junij 2006).

- Internet 12:

Student Goeteborg Convention (2001). Dostopno na: www.esib.org

(9. julij 2006).